

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
ТА СОЦІОЛОГІЇ**

**НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ
СУБ'ЄКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
ДІТЕЙ-СИРИТ В ОТГ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка ІІ курсу 07-211М групи
Спеціальності 231 Соціальна робота
Освітньо-професійної програми «Соціальна робота»
Ніна МАРЕЦЬКА

Керівник: Світлана КОПИЛОВА, доцентка

Рецензент: Олена БЛИНОВА, професорка

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Проблема організації захисту прав дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні	8
1.1. Сутність соціального захисту та його організаційно-правові форми	8
1.2. Нормативно-правове забезпечення захисту прав дітей-сиріт в Україні	15
1.3. Функції суб'єктів організації соціального захисту вразливих категорій дітей	20
РОЗДІЛ 2. Емпіричне дослідження організаційно-правових чинників соціального захисту вразливих категорій дітей в ОТГ	30
2.1. Сучасні тенденції посилення ролі об'єднаних територіальних громад у соціальному захисті вразливих категорій дітей	33
2.2. Програма та результати дослідження організаційних можливостей громад Херсонської області у захисті прав дітей-сиріт та дітей-позбавлених батьківського піклування	42
РОЗДІЛ 3. Шляхи удосконалення взаємодії суб'єктів соціального захисту дітей-сиріт на локальному рівні	60
3.1. Узагальнення досвіду організації взаємодії суб'єктів забезпечення соціального захисту дітей-сиріт на локальному рівні	60
3.2. Інноваційна модель взаємодії суб'єктів забезпечення соціального захисту вразливих категорій дітей в ОТГ	64
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79
ДОДАТКИ	87
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету	
Додаток Б. Анкета «Шляхи удосконалення взаємодії суб'єктів соціального захисту дітей»	
Додаток В. SMART- підхід у формулюванні мети і завдань міжвідомчої взаємодії	

ВСТУП

Соціально-економічна ситуація в Україні зумовила необхідність упровадження нових, більш дієвих механізмів реалізації соціальної політики. Цей процес передбачає посилення ролі об'єднаних територіальних громад у соціальному захисті вразливих категорій населення. Незважаючи на те, що чисельність сільських жителів постійно зменшується, нині у сільській місцевості проживає близько 31,5% населення країни, проблема організації надання соціальних послуг у сільській місцевості є актуальною для багатьох країн. На думку дослідників, історично склалося так, що працівники соціальної сфери часто не приділяли достатньої уваги потребам жителів села. І тільки в останні десятиріччя сільська соціальна робота почала розвиватися як окрема спеціальна сфера діяльності. Нині у багатьох країнах соціальні послуги й інфраструктура відіграють вирішальну роль у соціальному захисті вразливих груп населення, зокрема, дітей, у сільській місцевості. Вони є головними елементами обмеження їх соціальної дезадаптації й соціального виключення.

Соціальний захист найбільш незахищених верств суспільства є стратегічним пріоритетом державної політики. Особливих акцентів набувають питання, пов'язані з подальшою роботою в напрямку реформування механізмів забезпечення соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в об'єднаних територіальних громадах. Все це спонукає до пошуку механізмів протидії загостренню соціальних проблем, одним із яких має стати удосконалення процесу надання соціальних послуг безпосередньо в громаді.

Закони України «Про соціальні послуги»; «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю»; «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», Концепція реформування системи

соціальних послуг та місцевого самоврядування, Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року урегулюють зазначене питання на державному рівні. Оскільки життєдіяльність людини пов'язана з соціально-економічною сферою, значний вплив на демографічну ситуацію, життєвий рівень, продуктивність праці сільського населення має забезпеченість сільської місцевості закладами соціальної інфраструктури та соціальними послугами. Відтак стає зрозумілою потреба сільських територіальних громад у пошуку найефективніших шляхів надання соціальних послуг задля забезпечення належного рівня життя дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Українські науковці більше зосереджуються на різних аспектах удосконалення соціального захисту вразливих категорій дітей. Предметом дослідження стали: організаційні аспекти модернізації системи соціальних послуг в контексті нових орієнтирів соціальної політики (С.Вакуленко, І.Косуля, О.Лановенко, О.Левченко, Г.Слозанська); проблема соціального сирітства (Л.Волинець, Н.Комарова, М.Коренева, І.Лебець, Р.Моїсеєнко); концептуальні аспекти ролі громади у соціальній роботі з дітьми та сім'ями (О.Безпалько); розвитку системи інтегрованих соціальних послуг в умовах децентралізації (О.Безпалько, О.Вакуленко, І.Зверева, Л.Ільчук, З.Кияниця, Н.Комарова, В.Кузьмінський, Н.Романова, Т.Семигіна); проблема правового регулювання соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених піклування батьків (О.Карпенко, А.Палешко, І.Пеша); організація міжвідомчої і міжсекторної співпраці у розв'язанні проблем соціально вразливих категорій населення (Т.Дешко, С.Копилова, І.Мещан). Проте серед напрямів сучасних досліджень недостатньо представлений аспект, пов'язаний із забезпеченням узгодженої взаємодії суб'єктів соціального захисту вразливих категорій дітей в об'єднаній територіальній громаді.

Актуальність проблеми та недостатній рівень її наукового обґрунтування зумовили вибір теми випускної роботи: «Напрями удосконалення взаємодії суб'єктів забезпечення соціального захисту дітей-сиріт в ОТГ».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Освітньо-кваліфікаційну роботу виконано відповідно до наукової теми кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології «Сучасні технології формування професійної активності в умовах трансформації сучасного українського суспільства» (державний реєстраційний № 0117U006790). Тему роботи обговорено та затверджено на засіданні кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протокол від 01.11.2019 р. № 4, від 20.10.2020 р. № 3) та наказом по Херсонському державному університету від 30.10.2020 №1059-Д «Про затвердження тематики кваліфікаційних робіт (проектів) здобувачам другого (магістерського) рівня вищої освіти терміном навчання 1 рік та 4 місяця другого року навчання заочної форми у 2020-2021 навчальному році».

Мета дослідження: розробити інноваційну модель взаємодії суб'єктів забезпечення соціального захисту дітей-сиріт в об'єднаній територіальній громаді

Завдання дослідження :

1. Проаналізувати організаційно-правові форми соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування
2. Здійснити емпіричне дослідження організаційно-правових чинників соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в об'єднаних територіальних громадах Херсонської області
3. На основі узагальнення досвіду виявити перспективні напрями удосконалення взаємодії суб'єктів забезпечення соціального захисту дітей-сиріт на локальному рівні

4. Розробити інноваційну модель взаємодії суб'єктів забезпечення соціального захисту дітей-сиріт в ОТГ

Об'єкт дослідження: соціальний захист вразливих категорій дітей в об'єднаній територіальній громаді.

Предмет дослідження: організаційно-правові механізми взаємодії суб'єктів забезпечення соціального захисту дітей-сиріт в об'єднаній територіальній громаді

Методи дослідження:

- 1) Теоретичні: аналіз соціологічної, психологічної, економічної, юридичної літератури – для характеристики становища дітей-сиріт в Україні та оцінки дієвості механізмів їх соціального захисту: критичний аналіз – для виявлення рівня сформованості нормативно-правового регулювання організації соціальної роботи на селі, функцій суб'єктів соціальної роботи з дітьми-сиротами в сільській місцевості; синтез та моделювання – для розробки інноваційної моделі взаємодії суб'єктів забезпечення соціального захисту дітей-сиріт в ОТГ;
- 2) Емпіричні: метод аналізу документів – для дослідження організаційних можливостей громад Херсонської області у захисті прав дітей-сиріт та дітей-позбавлених батьківського піклування; для узагальнення досвіду організації взаємодії суб'єктів забезпечення соціального захисту дітей-сиріт на локальному рівні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що: вперше виділено напрями удосконалення взаємодії суб'єктів забезпечення соціального захисту дітей-сиріт в ОТГ; розроблено авторську інноваційну модель, у якій здійснення соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, розглядається як складова цілісної системи соціальної підтримки сімей з дітьми у громаді; функціонування даної системи реалізується на засадах інтегративного підходу й забезпечуються шляхом створення

інноваційно-технологічного центру з реалізації соціально значущих проєктів в ОТГ. Дістали подальший розвиток положення про: організаційні засади реалізації соціального захисту прав дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Систематизовано різні підходи до бачення інструментів реалізації міжвідомчої й міжсекторної взаємодії суб'єктів забезпечення соціального захисту дітей-сиріт в об'єднаних територіальних громадах.

Практична значущість одержаних результатів полягає в узагальненні досвіду реалізації партнерської взаємодії суб'єктів соціального захисту дітей-сиріт на локальному рівні. Матеріали дослідження можуть бути застосовані представниками служб у справах дітей, органами опіки та піклування з метою удосконалення механізмів соціального захисту прав дітей-сиріт в ОТГ. Запропоновано модель інноваційно-технологічного центру з реалізації соціально значущих проєктів в ОТГ, яка може бути застосована органами самоврядування на рівні об'єднаних територіальних громад.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження обговорювались на засіданнях кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки (протокол від 01.11.2019 р. № 4, від 20.10.2020 р. № 3). За матеріалами дослідження опубліковано статті: «Удосконалення взаємодії суб'єктів забезпечення соціального захисту дітей-сиріт в ОТГ» в альманасі «Магістерські студії». Випуск 20 (2). – Херсон. ХДУ, 2020. – С.46-47; «Інноваційні підходи до розвитку об'єднаних територіальних громад» //Збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції «Миробудування в освітній та соціальній сфера», м.Черкаси, 25 листопада 2020

Структура кваліфікаційної роботи: робота складається зі вступу, 3 розділів, 7 підрозділів, списку використаних джерел (76 найменувань), трьох додатків. Дослідження містить 1 рисунок. Основний текст дослідження викладено на 78 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ПРОБЛЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ-СИРИТ І ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ В УКРАЇНІ

1.1 Сутність соціального захисту та його організаційно-правові форми

Ідея прав людини набуває усе більшого значення у сучасній соціальній роботі. Вона ж є стрижневою основою громадянського суспільства. Соціальні права – це можливості людини використати соціальні блага у різних сферах суспільного життя (матеріального виробництва, освіти, здоров'я, відпочинку тощо). На міжнародному рівні ці права закріплено в Європейському кодексі соціального забезпечення (1964, 1966 рр.). Міжнародною організацією праці (МОП) ухвалено понад 100 конвенцій і рекомендацій щодо соціальних прав людини і громадянина. В Україні соціальні права людини гарантовано Конституцією.

Згідно з міжнародними та українськими правовими документами кожна людина повинна мати можливість заробляти на життя вільно обраною працею; мати право на справедливую винагороду, яка є достатньою для підтримки нормального рівня життя, або право на соціальне забезпечення; людина, яка не має достатніх засобів до існування, має право на соціальну й медичну допомогу. Відповідно й діяльність соціальних працівників покликана забезпечити умови для реалізації цих прав, запобігти дискримінації у правах.

Конституція України (ст.46) встановила право громадян на соціальний захист. Мова йде про забезпечення у випадку повної, часткової, тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника,

безробіття, а також у старості тощо. Для дитини важливого значення набуває право на зростання у сімейному оточенні.

Існують різні підходи до встановлення співвідношення між поняттями «соціальний захист» і «соціальне забезпечення». Згідно першого вважається, що термін «соціальний захист» прийшов на заміну терміну «соціальне забезпечення», який використовувався у радянській економіці, де описував специфічну організаційно-правову форму, що реалізується безпосередньо державою. Термін «соціальне забезпечення» використовувався для визначення більш вузької категорії системи відношень в системі соціального захисту, які особливим чином пов'язані із наданням різних видів забезпечення за рахунок засобів державного бюджету. У сучасних умовах виникла необхідність розвитку інших організаційно-правових форм соціальної підтримки вразливих категорій населення, тому був уведений термін «соціальний захист» [68].

«Соціальне забезпечення – це державна система допомоги громадянам, які через соціально значимі причини не мають самостійних засобів існування у вигляді винагороди за працю або отримують їх в обсязі, недостатньому для задоволення життєвих потреб» [9, с.398]. Це державна система матеріальної допомоги соціально вразливим групам людей, яку фінансують за рахунок страхових внесків, а також податків та інших джерел надходження». «Соціальне забезпечення – це форма розподілу матеріальних благ з метою задоволення життєво необхідних індивідуальних потреб громадян при настанні соціального ризику за рахунок спеціальних соціальних фондів або за рахунок бюджетів різних рівнів (державного та місцевих) у випадках та на умовах, встановлених у законі» [37]. «Соціальне забезпечення – це соціальна допомога, що передбачає безпосередню передачу клієнтам соціальних служб матеріального суспільного ресурсу у вигляді різного роду відкритих та прихованих виплат (пенсії, пільги)» [30]. Воно є одним із напрямків

соціальної політики. Існують такі види соціального забезпечення: пенсії, допомоги, соціальне обслуговування, пільги.

Згідно другого підходу вважається, що соціальний захист є більш широким поняттям, ніж соціальне забезпечення, оскільки розповсюджується на всі категорії населення (і на працездатну частину також), носить переважно превентивний, профілактичний характер. По відношенню до працездатних передбачається система законодавчих, економічних, соціально-психологічних гарантій, що надають їм однакові умови для підвищення власного добробуту за рахунок трудового внеску, трудової самостійності та підприємництва; по відношенню до таких соціально-демографічних груп як діти, молодь і жінки держава зобов'язана виробити і закріпити законодавчу систему гарантій, що забезпечують соціальну справедливість до даної категорії населення з урахуванням їх соціального становища та соціально-психологічних властивостей [71].

Міжнародна організація праці визначає соціальний захист як механізми, які реалізуються суспільством для уникнення економічних і соціальних лих, які зумовлені припиненням або суттєвим зниженням заробітків в результаті хвороби, нещасних випадків на виробництві, пологів, інвалідності й безробіття, старості чи смерті; забезпечення медичної допомоги, а також субсидій сім'ям з дітьми [2, с.9]. «Соціальний захист – це система принципів, методів, законодавчо встановлених державою соціальних гарантій, заходів і закладів, які забезпечують оптимальні умови життя, задоволення потреб населення» [9, с.401].

Соціальний захист також розуміється як специфічні види колективного забезпечення, що орієнтовані на підтримання добробуту, а також допомогу окремим людям у складних життєвих ситуаціях, уведення в дію профілактичних механізмів, які спрямовані на запобігання виникненню цих ситуацій. Зокрема, захист тих, хто працює

реалізується через державне регулювання мінімальної зарплати (завдяки цьому працююча особа уникає бідності). Механізм перерозподілу доходів захищає необачливу людину, яка не здійснювала заощаджень упродовж трудового життя. Право на соціальний захист реалізується через механізм забезпечення у випадках втрати працездатності з різних причин, годувальника або при настанні безробіття. Це право реалізується завдяки загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, бюджетним та іншим джерелам соціального забезпечення; створенню системи закладів для соціального обслуговування непрацездатних осіб [9, с.401].

Соціальний захист як соціальний інститут, представляє собою сукупність правових норм, покликаних розв'язувати певні соціальні й економічні проблеми. У міжнародному контексті має справу з встановленими законодавством категоріями громадян, які через втрату працездатності, відсутність роботи та деякі інші причини не мають необхідних засобів для задоволення власних життєво важливих потреб. У межах систем соціального захисту таким громадянам при настанні несприятливих подій надається допомога компенсаційного характеру у грошовій (натуральній) формі або у формі послуг.

Система соціального захисту – «сукупність законодавчо встановлених економічних, соціальних, юридичних гарантій та прав, соціальних інститутів та закладів, що забезпечують їх реалізацію та створюють умови для підтримки життєзабезпечення та діяльного існування різних соціальних прошарків та груп населення, перш за все соціально вразливих» [62, с.133]. Система соціального захисту - сукупність інститутів і заходів, направлених на захист індивідів і соціальних груп від соціальних ризиків, які можуть привести до повної або часткової втрати економічної самостійності і соціального добробуту. Соціальний захист у широкому смислі: діяльність держави та суспільства по відмежуванню всіх громадян від соціальних небезпек,

недопущення порушення життєдіяльності різних категорій населення, соціальний захист оберігає тих, хто знаходиться у найбільш уразливому положенні. У вузькому смислі: створення умов, що не допускають виникнення важкої життєвої ситуації або її ускладнення у клієнтів соціальних служб [30].

Існують такі економічні методи соціального захисту: уведення системи мінімальних соціальних гарантій (мінімальний розмір оплати праці та прожиткового мінімуму); індексація доходів; компенсація витрат. Основний шлях здійснення соціального захисту – соціальні гарантії, які встановлюються з урахуванням державних соціальних стандартів. Засобами соціального захисту також є регулювання доходів та витрат населення; соціальне страхування; соціальна допомога; соціальні послуги; цільові соціальні програми. Існуюча система соціального захисту включає в себе безліч видів соціальних програм, як загальних, так і спеціалізованих (програми з соціального захисту сиріт, ветеранів, інвалідів тощо) [71]. Важливу роль у соціальній сфері відіграють державні програми, покликані визначити напрями розвитку тієї чи іншої сфери соціального життя.

Державні соціальні стандарти – це соціальні норми й нормативи, які встановлені законами чи іншими нормативно-правовими актами, на базі яких визначають рівні основних державних соціальних гарантій. Соціальні норми та нормативи розглядають як показник необхідного споживання продуктів харчування, промислових товарів, а також забезпечення різними послугами (освітніми й медичними, житлово-комунальними й соціально-культурними). Мова йде про нормативи споживання, доходу, соціального забезпечення. Отже, у Законі окреслено соціальні гарантії, пільги та обмежено коло соціальних послуг, які надають заклади соціального обслуговування, щодо яких визначаються стандарти.

Державні соціальні гарантії трактуються як мінімальні розміри оплати праці, пенсій, доходів, соціальних допомоги, різних соціальних виплат, встановлені на законодавчому рівні. Вони орієнтовані на забезпечення рівня життя, який не є нижчим від прожиткового мінімуму. До числа соціальних гарантій відносять: мінімальну заробітну плату, прожитковий мінімум, мінімальну пенсію. Соціальні гарантії – обов'язки держави по відношенню до тих чи інших категорій населення. Дія гарантій передбачає компенсацію низького соціального статусу за рахунок збільшення правового статусу.

Соціальні гарантії будуються з врахуванням певних ознак, що дають право на привілейоване використання суспільних ресурсів. Так, отримання того чи іншого правового статусу (біженця, безробітного, інваліда, дитини-сироти) дає ряд додаткових можливостей. Виникає спеціальний правовий статус, який дає соціальні гарантії з боку держави у випадку відповідності індивіда певним параметрам та проходження процедур, передбачених законом. Наприклад, діти-сироти мають додаткові гарантії у сферах охорони здоров'я, освіти, отримання житлової площі. Для ряду категорій існують гарантії на отримання соціальної допомоги [30].

Державні соціальні стандарти та соціальні гарантії закріплені у законі «Про державні соціальні стандарти й державні соціальні гарантії» (2000 р.). Вони покликані закріпити умови і порядок належного функціонування механізму соціального забезпечення. Це встановлені на певний час мінімальні розміри благ (у тому числі матеріальних), які гарантують соціально допустимий рівень їх споживання та призначені для встановлення обов'язкового мінімуму витрат (бюджетних, коштів підприємства) на такі цілі [37].

Базовим державним соціальним стандартом в Україні є прожитковий мінімум. На його основі встановлюються державні соціальні гарантії, стандарти у сферах доходів населення, житлово-

комунального й соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я й освіти. Прожитковий мінімум визначається як вартісна величина, яка є достатньою для забезпечення функціонування організму, збереження здоров'я. Вони підраховується з урахуванням мінімального набору продуктів харчування, промислових товарів та послуг, необхідних для задоволення основних потреб людини. Прожитковий мінімум розраховується на основі нормативного методу. Вартісна величина диференціюється залежно від віку й соціально-демографічної групи (наприклад, для дітей віком до 6 років; для працездатних осіб). Такий поділ визначається станом організму та рівнем активності. Величина прожиткового мінімуму затверджується Законом України про держбюджет на поточний рік [37].

Соціальне забезпечення розглядається як спосіб реалізації соціального захисту. Соціального забезпечення – безоплатне або не пільгових умовах матеріальне забезпечення та обслуговування громадян, які цього потребують (на основі законодавства), за рахунок соціального страхування, виплат з бюджетів різного рівня. Право соціального забезпечення регулюють як відповідні закони, так і окремі нормативно-правові акти (накази міністерств і відомств, укази Президента, постанови Кабінету Міністрів,). Складність цієї галузі права полягає у тому, що система законодавства не кодифікована, норми права формально відбито в численних статтях багатьох нормативно-правових актів, які іноді суперечать один одному.

Науковці виділяють такі функції соціального захисту: 1) соціально-реабілітаційна – підтримка та відновлення соціального статусу громадян, які належать до соціально вразливих груп населення; 2) економічна – повна або часткова компенсація втраченого джерела засобів існування, надання мінімальної грошової та натуральної допомоги малозабезпеченим громадянам, надання безкоштовних медичних, транспортних та інших соціальних послуг; 3) політична –

сприяння послабленню соціальної напруженості в суспільстві, яка виникла в результаті збільшення соціальної дистанції між різними групами населення та надмірними різницями в рівні життя; 4) демографічна покликана стимулювати відновлення народонаселення, необхідного для нормального розвитку держави [68].

У вищезазначеному переліку не зазначена така функція як профілактична, яка враховуючи сутність соціального захисту, обов'язково виконується. Конкретизуємо соціально-реабілітаційну і профілактичну функцію стосовно дітей-сиріт. Усунення обмежень життєдіяльності передбачає систему заходів, які спрямовані на забезпечення таких умов, за яких досягається оптимальний фізичний, інтелектуальний, психічний, соціально придатний рівень життєдіяльності та забезпечення її законодавчо визначених прав.

Таким чином, враховуючи зміст вищезазначених заходів профілактична функція соціального захисту дітей-сиріт носить соціальний характер і полягає у запобіганні можливих відхилень від соціальних норм цілеспрямованими засобами соціально-правового, організаційного й соціально-психологічного характеру.

1.2 Нормативно-правове забезпечення захисту прав дітей-сиріт в Україні

Правовідносини у сфері соціального захисту тісно пов'язані з соціальними ризиками. Соціальний ризик – «це закріплена законодавством та визнана суспільством як соціально значуща обставина об'єктивного характеру з настанням якої громадяни (члени їх сімей) можуть втратити тимчасово або назавжди засоби до існування чи потребують додаткового матеріального забезпечення та не можуть самостійно її уникнути» [37]. Соціальний ризик об'єктивно порушує

життєдіяльність особи та пов'язаний із соціально-економічними чинниками в державі.

Ознаки соціального ризику такі: 1) об'єктивність (настання незалежно від волі особи); неможливість самостійного усунення через дію зовнішніх чинників; 2) зумовлюють порушення життєдіяльності людини, її соціальну незабезпеченість; 3) визначаються законодавством як обставини, внаслідок настання виникає потреба у допомозі держави; 4) є потенційно ймовірними для кожної людини: трапляються за певних обставин [37]. Щодо дітей-сиріт можна констатувати, що об'єктивний характер має відсутність працездатності, що зумовлене віком, а також втрата годувальника як об'єктивна подія, що унеможливорює нормальну життєдіяльність.

Питання соціального захисту дітей-сиріт і дітей, які залишились без піклування батьків регулюється рядом законодавчих актів. Серед основних слід виділити Конституцію України, Конвенція ООН про права дитини, Кодекс про шлюб та сім'ю. Важливі положення містяться у законах України: «Про освіту», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми». Прийнято також низку Указів Президента України: «Про проведення в Україні у 2006 році Року захисту прав дитини»; «Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей»

Соціальний захист дітей-сиріт і дітей, які залишились без піклування батьків, забезпечують також відомчі документи (накази Міністерства освіти України, Міністерства соціального захисту населення України тощо).

Відповідно до Конституції України (ст.52) «утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу» [19]. Здобутком України є приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних норм,

зокрема Конвенції ООН про права дитини. Законом України «Про охорону дитинства» (ст.25) встановлено, що діти, які внаслідок різних обставин (смерті батьків, позбавлення їх батьківських прав, хвороби батьків тощо) залишилися без батьківського піклування, набувають право на особливий захист з боку держави.

Згідно зі статтею 71 Житлового кодексу України, житлова площа за дитиною зберігається на весь час перебування її під опікою, піклуванням, перебуванням у дитячих державних закладах(будинки дитини, дитячий будинок, школа-інтернат), якщо на цій житловій площі залишається проживати хтось із членів родини дитини [15]. Рішення щодо закріплення житлової площі приймається органом опіки і піклування і зберігається у житловому управлінні. Практика свідчить, що майже половина дітей після закінчення інтернату повертається для проживання на житлову площу, спільну з батьками, у тому числі половина з них живе в несприятливих умовах (психічнохворі батьки, алкоголіки чи кримінально небезпечні). У результаті частина випускників опиняється у виправних закладах.

При вирішенні проблеми забезпечення дітей-сиріт житловою площею слід розрізняти дві їх категорії. До першої належать ті випускники інтернатів, хто зберіг право на житло. При поверненні додому проблем не виникає. До другої належать ті, у кого існують перешкоди при поверненні додому: батьки, родичі, які живуть на цій площі, страждають алкоголізмом, наркоманією, ведуть аморальний спосіб життя. У цьому випадку випускника інтернату слід прирівнювати до тих, у кого житлової площі немає, і якої він потребує. Ці питання недостатньо врегульовані в законодавчому порядку.

Закон України «Про зайнятість населення» (ст.5) стосовно додаткових гарантій зайнятості дітей-сиріт та дітей-інвалідів фактично не діє, насамперед, через неефективність управлінських рішень. Аналіз професій випускників-вихованців підтверджує, що акцент у

профорієнтації у закладах інтернатного типу робиться не на отриманні професії, яка відповідає здібностям дитини, а на можливості швидкого досягнення економічної самостійності.

Закон України «Про охорону дитинства» (ст. 24) регулює питання утримання, у тому числі й виховання, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, безпритульних дітей тощо. Мова йде про наступне [53]: забезпечення утримання за рахунок держави; можливість тимчасового розміщення у притулках для дітей (які підпорядковуються службі у справах дітей); можливість передачі під опіку (піклування), на усиновлення або влаштування в прийомні сім'ї, в будинки дитини, дитячі будинки, школи-інтернати, дитячі будинки сімейного типу; надання гарантій працевлаштування після повернення їх з дитячих закладів (піклувальників, з ДБСТ, прийомних сімей, закінчення навчання в навчальних закладах).

Статтею 17 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» передбачено, що соціальній та психологічній адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування мають сприяти центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, які забезпечують відповідні соціальні послуги спільно з управліннями (відділами) освіти згідно із затвердженим Порядком взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді й управлінь освіти щодо підготовки до самостійного життя дітей-сиріт (дітей, позбавлених батьківського піклування), з числа учнів старших класів інтернатних закладів і шкіл соціальної реабілітації [41].

У червні 2008 року Державною соціальною службою для сім'ї, дітей та молоді було затверджено Програму діяльності ЦСССДМ з соціальної адаптації дітей, що мають статус сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування, з числа учнів випускних класів

інтернатних закладів, шкіл соціальної реабілітації (наказ Держсоцслужби від 04 червня 2008 року № 31).

Законом України «Про органи і служби у справах дітей і спеціальні установи для дітей» визначено шляхи діяльності служб у справах дітей, яка є головним суб'єктом здійснення соціального захисту дітей. Її діяльність передбачає комплекс заходів (засобів) соціально-економічного й правового характеру щодо забезпечення прав дітей на матеріальну підтримку, розвиток і виховання, освіту й медичне обслуговування.

Законом, зокрема статтею 4, визначено завдання служб у справах дітей: контроль за додержанням вимог законодавства щодо встановлення опіки (піклування) над дітьми, їх усиновлення; забезпечення контролю за умовами утримання й виховання у закладах для дітей-сиріт, спеціальних установах, закладах соціального захисту; координація зусиль органів виконавчої влади різного рівня, органів місцевого самоврядування, закладів і організацій у вирішенні питань соціального захисту дітей; ведення обліку тих дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, а також дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, усиновлених, влаштованих до дитячих будинків сімейного типу, прийомних сімей, соціально-реабілітаційних центрів (дитячих містечок); надання органам влади (органам місцевого самоврядування), установам та організаціям, громадським організаціям практичної та методичної допомоги, консультацій з питань захисту прав дітей [52].

Соціальний патронаж розглядається як основна форма допомоги дітям-сиротам (дітям, які залишилися без піклування батьків). Він визначається як система заходів з підтримки умов, необхідних для забезпечення нормальної життєдіяльності дітей, сприяння у подоланні життєвих труднощів, збереження й підвищення їхнього соціального статусу. Ця форма допомоги передбачає організацію неперервної роботи

в дитячих будинках сімейного типу, інтернатах, підбір сімей, які беруть дітей-сиріт з дитячих будинків та інтернатів тимчасово або постійно, систематичну роботу фахівців ЦСССДМ з дітьми-сиротами в сім'ях опікунів. Спеціалістами центрів надається психологічна й педагогічна, інформаційна й юридична допомога батькам-вихователям, опікунам, дітям-сиротам, які перебувають у прийомних сім'ях і дитячих будинках сімейного типу.

Таким чином, в Україні прийнято ряд законодавчих документів, завдяки яким урегульовано питання організації соціального захисту дітей-сиріт (дітей, які залишились без батьківського піклування). Безперечно, вони мають важливу значення у забезпеченні соціального захисту дітей-сиріт, проте у сучасних умовах потрібен подальший розвиток. Тому особлива увага нині приділяється розвитку сімейних форм опіки, а також врегулюванню механізмів взаємодії різних суб'єктів соціального захисту.

1.3 Функції суб'єктів організації соціального захисту вразливих категорій дітей

В Україні створена постійно діюча система **державних органів**, обов'язком яких є піклування про дітей-сиріт, зокрема, органи опіки та піклування, служби у справах дітей, органи освіти та науки, управління у справах молоді та спорту, Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та інші. Проаналізуємо функції відповідних органів та заклади, які реалізують ці функції.

Особливе місце відводиться службі у справах дітей. Її діяльність зорієнтована на реалізацію політики держави щодо реалізації соціального захисту дітей, реалізації дій із запобігання дитячій бездоглядності (безпритульності), а також вчиненню підлітками правопорушень. Служба у справах дітей сприяє створенню та забезпечує

методичний супровід притулків для дітей і центрів соціально-психологічної реабілітації.

Притулки для дітей працюють в режимі цілодобового прийому дітей. Діти можуть звернутися в ці заклади без посередництва дорослих. Існують певні перешкоди в організації діяльності. Затриманих дітей, що займаються бродяжництвом, жебрацтвом, втікачів із сімей відправляють у притулки; одна з проблем – відсутність умов утримання дітей з девіантною поведінкою. В результаті, розміщені в притулки, діти або втікають ще до того, як встигають з'ясувати, хто вони, звідки і прийняти відповідні заходи. Інший варіант: діти починають встановлювати свої порядки, провокуючи інших на асоціальні форми поведінки.

Подальшу долю дитини, що поступила до закладу, вирішують на міжвідомчій основі у взаємодії з територіальними органами внутрішніх справ, опіки та піклування, охорони здоров'я та освіти. При поверненні дитини додому сім'я знаходиться під супроводом центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. У цьому випадку для подальшої реабілітаційної роботи працівникам ЦСССДМ за місцем проживання передаються відповідні рекомендації.

Центри соціально-психологічної реабілітації – це «заклади, що створюються для стаціонарного (до 9 місяців) або денного перебування (до 1 року) дітей у віці 3-18 років, які визнаються такими, що опинилися у складних життєвих обставинах; у цих закладах забезпечується надання їм комплексної допомоги, у тому числі психологічної, педагогічної, соціальної, медичної, правової тощо» [52].

Органи опіки та піклування забезпечують захист особистих та майнових прав дітей-сиріт та дітей, що залишилися без піклування батьків. Переведення з освітнього закладу в інший, зміна форми навчання до отримання повної освіти, виключення з освітнього закладу дітей-сиріт відбувається тільки зі згоди органів опіки та піклування. Представники даного органу можуть проводити індивідуальну

профілактичну роботу з бездоглядними, безпритульними дітьми. Серед їх числа можуть бути сироти або вони можуть у подальшому набути статус дитини, позбавленої батьківського піклування. Водночас, специфіка індивідуальної профілактичної роботи з дітьми не конкретизується.

При безпосередній загрозі життю дитини або здоров'ю представники органу опіки та піклування вправі негайно відібрати дитину у батьків на основі відповідного акту органу місцевого самоврядування. Орган опіки та піклування повідомляє прокурора та забезпечує тимчасове влаштування дитини і протягом 7 днів після складання акту повинний звернутися в суд з пошуком. Також функцією цього органу є здійснення контролю за дотриманням прав дітей, що виховуються в закладах, розміщених на їх території. Для цього проводяться регулярні перевірки особових справ дітей на предмет наявності в них всіх необхідних документів, своєчасного призначення пенсій (по інвалідності, в результаті втрати годувальника), виплати аліментів, надання сприяння в захисті житлових прав дітей-сиріт. Передбачено надання допомоги та сприяння у розгляданні скарг, що поступають від дітей, розміщених для проживання у різні заклади. Але механізм надходження таких скарг законодавством не встановлений.

Органи управління освітою контролюють дотримання законодавства в галузі реалізації прав дітей на освіту. Ці органи беруть участь в організації літнього відпочинку, дозвілля та зайнятості дітей та підлітків. Вони зобов'язані вести облік дітей, що не відвідують або систематично пропускають з неповажних причин заняття в освітніх закладах. У зобов'язанні органів управління освітою знаходиться питання розробки та впровадження у практику роботи освітніх закладів програм та методик, направлених на формування законослухняної поведінки неповнолітніх.

Органи управління освітою створюють психолого-медико-педагогічні консультації, основними функціями яких є виявлення дітей, що мають відхилення у розвитку або поведінці, проведення комплексного обстеження, підготовка рекомендацій з надання їм психолого-медико-педагогічної допомоги, визначення форм подальшого навчання та виховання. У Росії аналогічну функцію виконують Центри психолого-педагогічної, медичної і соціальної допомоги.

У підпорядкуванні органів управління освітою знаходиться мережа: освітніх закладів; спеціальних навчально-виховних закладів відкритого типу; спеціальних навчально-виховних закладів закритого типу; дитячих будинків; шкіл-інтернатів для дітей-сиріт (дітей, що залишилися без піклування батьків); освітніх закладів, що надають допомогу неповнолітнім, що мають відхилення у розвитку та поведінці.

Створення соціальних закладів дозволяє забезпечувати виконання державних завдань щодо подолання наслідків сімейного неблагополуччя, зокрема соціального сирітства. За Наказом [48], інтернатними закладами прийнято уважати дитячі будинки, а також загальноосвітні школи-інтернати різних форм власності і типів для дітей-сиріт (дітей, позбавлених батьківського піклування). Такі навчальні заклади забезпечують дітям-сиротам не тільки умови для проживання, а й можливості для розвитку, профорієнтації й підготовки до самостійного життя.

Наказом передбачені різні типи інтернатних закладів: дитячий будинок для дітей дошкільного та шкільного віку; загальноосвітня школа-інтернат; спеціалізована школа-інтернат I-III ступенів для обдарованих дітей; спеціальна загальноосвітня школа-інтернат I-III ступенів для дітей, які потребують корекції фізичного (розумового) розвитку; загальноосвітня санаторна школа-інтернат I-III ступенів для дітей, які потребують тривалого лікування. В інтернатних закладах діти

перебувають від 3 років до здобуття базової (повної) загальної середньої освіти. Вони там знаходяться на повному державному утриманні.

Вихованцями інтернатного закладу можуть бути такі категорії дітей: сироти; діти, позбавлені батьківського піклування; діти, розлучені із сім'єю. Головними завданнями такого закладу є не тільки утримання (проживання) й виховання, а й створення умов для розвитку, реабілітації й соціальної адаптації (сприяння профорієнтації й підготовці до самостійного життя).

У сучасних умовах необхідний розвиток інноваційних форм влаштування дітей-сиріт. Особлива увага приділяється розвитку сімейних форм опіки, зокрема інституту прийомної сім'ї.

Органи у справах молоді та спорту реалізують наступні напрями діяльності, які можуть стосуватись дітей-сиріт: розробка та реалізація цільових програм з профілактики бездоглядності та правопорушень; організаційно-методичне забезпечення та координація діяльності соціальних закладів та клубів, що знаходяться в їх підпорядкуванні; сприяння дитячим та молодіжним громадським об'єднанням, соціальним закладам, фондам та іншим організаціям; організація відпочинку, дозвілля та зайнятості неповнолітніх. Органами можуть створюватися такі заклади: молодіжні біржі праці, молодіжні клуби. Ці заклади надають безкоштовно різні види соціальних послуг, проводять індивідуальну профілактичну роботу з неповнолітніми, що знаходяться у соціально небезпечному положенні (організація зайнятості, просвіти), розробляють та реалізують програми соціальної реабілітації та програми захисту інтересів вказаної категорії дітей.

Органи управління охороною здоров'я реалізують такі напрями діяльності, у межах яких забезпечується захист прав дітей-сиріт:

- організація профілактичної діяльності шляхом розповсюдження санітарно-гігієнічних знань, пропаганда здорового способу життя та проведення заходів з профілактики алкоголізму;

- робота з дітьми, що залишилися без піклування батьків: цілодобовий прийом, утримання та виховання дітей до 4 років, сприяння органам опіки та піклування у влаштуванні цих дітей; медичне обстеження неповнолітніх та підготовка рекомендацій з їх влаштування з урахуванням стану здоров'я;
- робота з неповнолітніми в галузі профілактики СНІДу: виявлення джерел захворювань, що передаються статевим шляхом, обстеження та лікування неповнолітніх;
- надання можливості отримати психіатричну допомогу: розвиток мережі закладів;
- організація взаємодії з іншими органами: здійснення консультативної допомоги.

Медичне забезпечення дітей здійснюється територіальними лікувально-профілактичними закладами за місцем проживання. Органами управління охорони здоров'я створюються різнопрофільні медичні центри: центр здоров'я та медичної профілактики, клініка дружня до молоді, центр з профілактики та боротьби зі СНІДом та інфекційним захворюваннями. Для проведення оздоровлення та реабілітації функціонують дитячі санаторії, санаторії-профілакторії. Розвиваються центри здоров'я підлітків, планування сім'ї, які надають консультативну, лікувально-профілактичну допомогу з питань статевого виховання.

Органи внутрішніх справ беруть участь у попередженні правопорушень, здійснюють необхідне сприяння: підрозділам у справах неповнолітніх органів внутрішніх справ; центрам тимчасової ізоляції для неповнолітніх правопорушників органів внутрішніх справ; підрозділам кримінальної міліції органів внутрішніх справ; іншим підрозділам внутрішніх справ. Обов'язки підрозділів у справах неповнолітніх ОВС:

1) Проведення індивідуальної профілактичної роботи з неповнолітніми: що вживають наркотичні засоби; здійснили

правопорушення; звільнені від карної відповідальності внаслідок акту про амністію або у зв'язку зі зміною обстановки; не підлягають карній відповідальності у зв'язку з недосягненням віку, з якого настає відповідальність; умовно-достроково звільненими від відбування покарання; що получили відстрочку відчування покарання або відстрочку виконання вироку; звільненими з закладів карно-виконавчої системи, повернулися зі спеціальних навчально-виховних закладів закритого типу; засудженими за здійснення злочинів невеликої або середньої тяжкості та звільнені судом від покарання (що передбачає застосування різного роду примусових заходів виховного характеру); засудженими умовно, засудженими до обов'язкових виправних робіт; іншими неповнолітніми при необхідності попередження правопорушень.

2) Розгляд заяв та повідомлень про батьків, які не виконують обов'язків по вихованню, навчанню та утриманню неповнолітніх та негативно впливають на їх поведінку або жорстоко поведуться з ними; виявлення цих осіб, проведення індивідуальної профілактичної роботи.

3) Виявлення неповнолітніх, що потребують допомоги держави, направлення їх в органи та заклади системи профілактики.

4) Розгляд заяв та повідомлень про адміністративні правопорушення, суспільно небезпечні дії неповнолітніх, що не досягли віку, з якого настає карна відповідальність.

Головні завдання ЦСССДМ (центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді) з питань реалізації соціального захисту дітей-сиріт передбачають систему заходів направлених на забезпечення їх інтеграції у соціум, створення сприятливих умов для поліпшення соціального становища, нормалізації життя, розвитку й соціальної адаптації [42].

Наприклад, у 2014 році у ході соціального супроводження Центрами було надано комплекс індивідуальних послуг прийомним сім'ям та дитячим будинкам сімейного типу, завдяки яким діти з числа прийомних дітей прийомних сімей: оволоділи навичками

самообслуговування – 4140 дітей; установили/відновили стосунки з біологічними родичами – 1110 дітей; були підготовлені до самостійного життя після виходу з дитячого будинку сімейного типу – 418 дітей. Діти з числа дітей-вихованців дитячих будинків сімейного типу: оволоділи навичками самообслуговування – 2536 дітей; установили/відновили стосунки з біологічними родичами – 776 дітей; були підготовлені до самостійного життя після виходу з дитячого будинку сімейного типу – 473 дитини.

Органи соціального захисту та заклади соціального обслуговування взаємодіють з усіма іншими структурами. Органи соціального захисту ведуть роботу по створенню та розвитку мережі спеціалізованих закладів, що надають соціальні послуги дітям, у тому числі сиротам, які потребують соціальної реабілітації; вони також здійснюють контроль за діяльністю цих закладів і розповсюдження позитивного досвіду роботи шляхом впровадження в діяльність закладів та служб, сучасних методик та технологій соціальної реабілітації.

Заклади соціального обслуговування для дітей-сиріт, що потребують соціальної реабілітації, підпорядковуються органам місцевого самоврядування. Мова йде про соціальний гуртожиток для дітей-сиріт (дітей, які позбавлених піклування батьків). Він виконує функцію соціального захисту. Соціальні гуртожитки – «заклади для тимчасового проживання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, віком від 15 до 18 років, а також юнаків та дівчат до 23 років з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, метою діяльності яких є соціальна адаптація осіб, що в ньому проживають, їх підготовка до самостійного життя» [50]. Комплексність послуг, що надаються у закладі, приводить до необхідності розвитку контактів із закладами охорони здоров'я, з органами управління освітою, з органами у справах молоді та спорту тощо. Для забезпечення ефективної роботи зазначених закладів є

потреба в розробці стандартів надання послуг соціального характеру дітям-сиротам, та особам із їх числа, які перебувають у соціальних гуртожитках. Важливо розвивати додаткові соціальні послуги, зокрема альтернативні державним, та покращувати механізми переадресації клієнтів до відповідних служб та фахівців.

Служби зайнятості здійснюють діяльність у таких напрямках: професійна орієнтація неповнолітніх та сприяння трудовому влаштуванню тих, що потребують допомоги держави. Працевлаштуванням молодих людей займаються створені органами служби зайнятості сумісно з органами управління у справах молоді молодіжні біржі праці. Вони вирішують питання пов'язані із проведенням профорієнтаційної роботи з неповнолітніми, питання надання тимчасових робочих місць, формування літніх трудових загонів. Особлива увагу приділяється влаштуванню на роботу або навчання дітей-сиріт та дітей-інвалідів.

Недержавні організації широко залучаються до законотворчої діяльності, участі у виконанні соціальних програм в інтересах дітей, до роботи по збиранню та розподілу гуманітарної допомоги серед населення. Вони беруть участь в забезпеченні прав дітей на життя, виховання, освіти та дозвілля. Разом із державними структурами беруть участь у благодійних заходах на користь дітей, малозабезпечених сімей, у святах, присвячених дню сім'ї, Міжнародному дню захисту дітей. Поширеними є такі види діяльності: надання матеріальної, юридичної, соціально-психологічної допомоги; організація суспільного піклування над будинками дитини, дитячими будинками, інтернатними й спеціальними навчально-виховними закладами; надання допомоги лікарням та санаторіям для дітей-інвалідів та хворих на хронічні невиліковні захворювання; допомога дітям, що постраждали в результаті міжнаціональних конфліктів, стихійних лих і нещасних випадків; допомога сім'ї громадян, що взяли на виховання дітей-сиріт; сприяння

посиленню громадської уваги до долі та влаштування випускників дитячих інтернатних закладів, надання їм необхідної допомоги та підтримки; сприяння покращенню системи усиновлення дітей-сиріт, сприяння розвитку сімейних дитячих будинків.

Діяльність об'єднань, що займаються проблемою дитинства, поруч з вирішенням інших задач, в основному носить волонтерський характер і спрямована на пошук засобів, а також залучення за допомогою засобів масової інформації, просвітницької та видавничої діяльності уваги громадськості до невирішених проблем дитинства. Ця робота включає в себе організацію дозвілля, навчання, у тому числі безробітних, реабілітацію дітей та підлітків, що мають проблеми залежності. Характерною рисою роботи даної групи організацій є також співпраця з органами виконавчої влади на місцях, проведення сумісних акцій та заходів, допомога у розв'язанні складних соціальних проблем.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ЧИННИКІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ ДІТЕЙ В ОТГ

2.1 Сучасні тенденції посилення ролі об'єднаних територіальних громад у соціальному захисті вразливих категорій дітей

Через природні та історичні особливості село має специфічні особливості реалізації соціального захисту вразливих груп. З одного боку, можна виділити чинники посилення вразливості окремих груп населення: незадовільне соціально-економічне становище населення через проблеми із зайнятістю (поширеність безробіття), освітній та культурний вакуум (недосконалість інфраструктури), поширення алкоголізму, відносна замкненість сільського життя. З іншого боку, соціокультурне середовище сільської дитини відрізняється від соціального оточення міської дитини; це виявляється у різнобічних відношеннях дитини з людьми, природою, культурою.

Трансформації, які відбуваються у суспільстві, позначились на життєдіяльності вразливих груп населення, зокрема дітей-сиріт. У селі існують передумови для збільшення їх кількості: послаблення сімейно-побутових відносин, ролі сім'ї у моральному вихованні дітей (відчуженість від сімейних справ, трудових і моральних традицій), усунення батьків від участі у вихованні дітей. Недостатня розвиненість соціальної інфраструктури села, недостатня дієвість, а також недостатність закладів культурно-дозвіллевого спрямування є факторами, що сприяють ускладненню життєдіяльності сільської сім'ї. Для жителів сільської місцевості (об'єднаних територіальних громад)

менш доступні соціальні послуги, можливості культурного розвитку й проведення активного відпочинку. Опинившись у складній ситуації, сільські сім'ї залишаються безпорадними, що зумовлює поширення алкоголізму, насильства. Наслідком є вилучення дитини з сім'ї, що у ряді випадків супроводжується позбавленням батьківських прав.

Проведений теоретичний аналіз дозволив виділити такі проблеми сім'ї й дітей у сільському соціумі [71; 72]:

- обмеження у доступі до послуг охорони здоров'я, культури, соціального забезпечення тощо; а також у доступі до послуг інженерної інфраструктури – водопостачання, газифікації, телекомунікацій, – що негативно позначається на соціально-побутових умовах життя;
- обмеження у доступі до соціальних послуг (соціальні служби, як правило, розташовані у містах і райцентрах); в громадах відсутні професійно підготовлені кадри, часто соціальну роботу здійснюють професійно не підготовлені люди; послуги інших спеціалістів (психологів, психіатрів, лікарів-наркологів, дефектологів, юристів) взагалі є недосяжними для сільських жителів;
- обмеженість джерел громадської і приватної підтримки; відсутність активно діючих громадських організацій соціальної спрямованості; усунення сільгосп підприємств, акціонерних товариств від реалізації соціальних програм; небажання підприємців надавати фінансову підтримку розвитку соціальної роботи на селі;
- консерватизм і соціальна інертність; ментальність і спосіб життя обмежують мобільність; жителі села недовіжливо ставляться до новацій, розраховують тільки на власні сили, виявляють низьку активність у захисті власних прав;
- низький освітній рівень населення, що обмежує залучення до участі у процесі соціального розвитку громади.

Особливо загострилась ситуація щодо захисту прав сільських дітей-сиріт. Незважаючи на зусилля органів влади й місцевого самоврядування, недержавних організацій, активістів соціальне становище сільських дітей-сиріт залишається складним. Вище викладені причини спонукають до необхідності посилення уваги до проблеми активізації ресурсів громаді у соціальному захисті дітей-сиріт.

Накопичений певний досвід у вирішенні зазначених вище проблем. У організації й здійсненні соціального захисту дітей-сиріт, які проживають у сільській місцевості, можна виділити різні підходи: 1) надання соціальних послуг через «Мобільні консультативні пункти соціальної роботи в сільській та гірській місцевості»; 2) створення сільських (селищних) центрів соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді й упровадження посад соціальних працівників у сільських радах; 3) запровадження моделі інтегрованих соціальних послуг. Охарактеризуємо названі моделі.

Згідно з Законом України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю (ст.13), для забезпечення виконання Національної програми України «Діти України» на період до 2005 року, для реалізації постанови Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо вдосконалення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю» (2004) запроваджено модель діяльності спеціалізованих служб «Мобільні консультативні пункти соціальної роботи в сільській та гірській місцевості» при центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (ЦСССДМ). Їх діяльність передбачає різного роду виїзду роботу, яка має, насамперед, інформаційно-консультативний і просвітницький характер, здійснюється спеціалістами різного фаху, має комплексний характер, тобто передбачає послуги соціально-медичного, психологічного, соціально-педагогічного, соціально-економічного характеру, а проведення тренінгових занять, розповсюдження інформаційних матеріалів.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 1291 від 3

жовтня 2001 року передбачено у 2002-2003 роках формування мережі центрів соціальних служб для молоді, зокрема створення сільських (селищних) центрів, уведення при сільських радах посад соціальних працівників для роботи із сім'ями, дітьми та молоддю.

Згідно із Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст.24) сільські ЦСССДМ можуть створюватися у складі сільради, яка виділяє кошти на їх утримання з місцевого бюджету. Основною метою діяльності сільських Центрів є надання соціальних послуг (психологічних, соціально-педагогічних, медичних, економічних, інформаційних, юридичних), у яких мають потребу сім'ї, діти та молодь, які проживають на території сільської (селищної) ради. Соціальна робота у сільській місцевості базується на таких принципах: забезпечення доступності; відповідність потребам клієнтів, комплексний характер; орієнтація на участь сільської громади у вирішенні проблем співмешканців.

Сільський (селищний) ЦСССДМ має статус спеціального закладу, який діє на підставі Закону «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю». Його функціонування передбачає надання соціальних послуг сім'ям, дітям та молоді, які опинилися у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги [56]. Ці структури покликані забезпечувати організацію та здійснення соціального обслуговування, супроводу, патронажу, соціальної профілактики, реабілітації; забезпечувати доступність до соціальних послуг та розширювати їх обсяг; координувати зусилля різних структур у покращенні якості послуг. Важливим напрямом діяльності є залучення сільської громади до проведення роботи із сім'ями і дітьми, розвиток та підтримка волонтерського руху.

У 2006 р. виникли передумови оптимізації системи соціального захисту сімей з дітьми. У 2006-2007 рр. консорціумом «Кожній дитині» за фінансової підтримки Євросоюзу реалізовано проєкт розвитку

інтегрованих соціальних служб для вразливих сімей та дітей. У межах проєкту здійснено аналіз витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення дітей в Україні. Метою аналізу була постановка проблеми оптимізації бюджетних витрат на соціальний захист і соціальне забезпечення сімей з дітьми, а також дітей-сиріт. На основі аналізу встановлено наявність різних статей витрат бюджетних коштів.

Допомогу сім'ям, у складі яких є діти, можна поділити на дві групи: 1) допомоги, що надаються незалежно від матеріального рівня сім'ї (28% видатків бюджету на грошові виплати із захисту дітей); 2) адресна допомога, яка враховує матеріальний стан сім'ї (72% витрат). До першої групи належать такі: одноразова допомога незастрахованим громадянам при народженні дитини; допомога на дітей-інвалідів та надбавка на догляд за ними. До другої групи слід включити: допомогу незастрахованій особі із догляду за дитиною до 3-х років; допомогу на дітей одиноким матерям; допомогу на дітей, які перебувають під опікою чи піклуванням; державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям [59, с.10-11].

У 2005 році спостерігалася тенденція до зростання контингенту отримувачів державної допомоги сім'ям, у складі яких є діти, насамперед, набувачів допомоги у зв'язку із народженням дитини, набувачів допомоги на дітей під опікою та піклуванням. У цей же час підвищено рівень державних соціальних стандартів. Зокрема, допомога при народженні дитини зросла у 12 разів, одиноким матерям – у 4,1, дітям-сиротам – у 5,2 рази. Виникли негативні тенденції, зумовлені тим, що у деяких випадках розміри державних допомог стали перевищувати розмір зарплати. Так, «у разі, якщо сім'я складається з одинокої матері, яка не працювала та доглядає за дитиною віком до 3-х років і має дитину-інваліда шкільного віку, вона отримувала у 2005 році щомісячно 960 грн., що складає більше 2 прожиткових мінімумів для працездатної

особи (при цьому розмір середньомісячної зарплати у 2005 році склав 806,2 гривні» [59, с.12].

Предметом аналізу також стало фінансове забезпечення установ і закладів, що опікуються соціальним забезпеченням дітей. «На початок 2005 р. зареєстровано 97,6 тис. дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Виявлено й поставлено на облік 60 тис. сімей, не здатних забезпечити належний догляд дитини (150 тис. дітей). У 93 притулках побували більше 26 тис. дітей, з них є 16 тис. – з сімей, що мають ознаки неблагополуччя. Встановлено, що станом на 2005 рік в нашій країні функціонувало 128 ДБСТ і 176 прийомних сімей, в яких виховувалося 1028 дітей; 6,5 тис. дітей виховувалося у 122 дитячих будинках, 14,5 тис. дітей – у 71 загальноосвітній школі-інтернаті для дітей-сиріт в дітей, які залишилися без піклування батьків; 6 тис. дітей – у 48 будинках дитини. У 2008р. у загальноосвітніх школах-інтернатах і санаторних школах-інтернатах навчалось 56,2 тис. напівсиріт і дітей з неблагополучних сімей; 54,2 тис. дітей із особливими потребами знаходилось у 368 спеціалізованих загальноосвітніх школах-інтернатах та інших закладах для дітей з вадами у фізичному чи розумовому розвитку; 7,4 тис. дітей перебували у 56 будинках-інтернатах для малолітніх інвалідів» [59, с.13]. Їх діяльність направлена на забезпечення права дітей-сиріт, на виховання у сімейному оточенні

На підставі аналізу щомісячних фінансових витрат бюджету по Київській області на утримання дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та дітей з неблагополучних і неповних сімей, встановлено, що обсяг склав у 2005 році 978,3 грн. При цьому існує коливання показника по різних закладах: від 448,1 грн. в прийомних сім'ях до 3116,9 грн. в будинках дитини [59, с.23]. Виявлена також значна відмінність у обсягах витрат, що припадає на 1 дитину навіть у закладах одного типу окремих районів. Наприклад, на утримання дітей у

прийомних сім'ях: від 256,3 грн. у Згурівському районі до 2962,2 в м.Славута.

Для встановлення рівня оптимальності витрат на утримання дітей в закладах Київської області здійснено порівняння із рівнем прожиткового мінімуму в Україні на дітей відповідного віку. На 2005 рік було затверджено прожитковий мінімум на дітей віком до 6 років в сумі 376 грн., від 6 до 18 років – 468 грн. Звідси, рівень витрат на утримання дітей-сиріт в більшості закладів соціального обслуговування перевищував прожитковий мінімум в 3 рази в розрахунку на дитину, а у деяких – був меншим за прожитковий мінімум. На думку дослідників, різниця пояснюється рядом об'єктивних і суб'єктивних факторів. До числа перших можна віднести нестачу власних коштів у відповідних бюджетах, різну можливість залучення до фінансування спеціальних коштів (спонсорських, благодійних). Суб'єктивним фактором є ставлення місцевих органів влади до проблеми соціального захисту й соціального забезпечення дітей [59, с.24-25].

На основі зіставлення кількості дітей в закладі та рівня витрат на їх утримання встановлено, що зменшення першої змінної на рівень витрат не впливає, навіть спостерігається їх збільшення. Для пояснення розбіжності проаналізовано витрати на утримання, серед яких виділено умовно перемінні (залежні від кількості дітей у закладі: витрати на продукти харчування, медикаменти тощо), та умовно сталі (постійні в межах визначеного періоду: капітальні витрати, витрати на оплату праці адміністративно-обслуговуючого персоналу, на утримання приміщень). Результати аналізу свідчать, що хоча обсяг витрат на оплату праці в закладах соціального забезпечення дітей і залежить від кількості вихованців але ця залежність не є строгою.

На основі проведеного дослідження доведено необхідність оптимізації витрат на соціальний захист і соціальне забезпечення дітей-сиріт, а також сімей з дітьми. Одночасно постають такі пріоритети, як

посилення уваги до кожної дитини, комплексність надання соціальних послуг, їх адресність, доступність, результативність. Це можливо за умови реалізації інтегрованого підходу в організації соціального обслуговування мешканців у громаді.

Перспективним напрямом удосконалення системи соціального захисту дітей-сиріт, є запровадження моделі інтегрованих соціальних послуг на локальному рівні. Такий підхід забезпечує: безпосереднє надання послуг клієнтам за місцем проживання; спрямування діяльності на ефективне використання ресурсів родинного та соціального оточення дитини; залучення громади до покращення життєвої ситуації сімей з дітьми.

Інтеграція – процес, у рамках якого громада забезпечує умови для реалізації соціального потенціалу кожного члена громади. Інтеграція, насамперед, спрямована на покращення співпраці між соціальними структурами, які реалізують у громаді свої функції. Це такі організації як служба у справах дітей, відділи освіти й охорони здоров'я, праці та соціального захисту, кримінальна міліція у справах неповнолітніх, неурядові організації, заклади освіти, культури, охорони здоров'я та ін. Завдяки партнерству вони реалізують спільні цілі. Завдяки інтегрованому підходу інституції соціальної сфери громади змінюють і цінності, принципи та організаційно-методичні засади своєї роботи. Реалізація інтегративного підходу передбачає представництво інтересів особи, яка потребує допомоги, представниками громади [15, с.79-80]

У рамках реалізації проекту «Розробка концепції та функціонально-структурної моделі інтегрованої системи соціального захисту в Україні в контексті реформи децентралізації влади» [15] накопичено важливий досвід. Охарактеризуємо складові даної моделі: концептуальне забезпечення, структура моделі й особливості реалізації.

Побудова інтегрованої системи надання соціальних послуг на рівні ОТГ має базуватися на специфічних цінностях, серед яких можна

виділити такі: 1) ідея збереження та зміцнення сім'ї як основного інституту успішної, позитивної соціалізації дитини, як найкращого середовища розвитку дитини; 2) ідея активізації ресурсів громади, де кожна людина, її навички, таланти, чесноти є ресурсом і за відповідних умов може стати рушійною силою розвитку громади, поліпшення якості життя людини й добробуту спільноти; 3) ідея самоорганізації мешканців громади для спільного вирішення локальних проблем; усвідомлення відповідальності за негаразди є передумовою реалізації заходів для їх мінімізації, перевиховання осіб, які їх вчинили.

Упровадження інтегрованої системи надання соціальних послуг в ОТГ має ґрунтуватися на основі комплексу принципів (солідарності, субсидіарності, інтеграції, соціальної справедливості, належного врядування, соціального включення), які дозволять забезпечити гармонійні управлінські рішення, спрямовані на розвиток соціальних послуг, системність, послідовність та узгодженість дій у процесі їх надання [74, с.22-23].

На основі узагальнення світової практики сформовано модель надання соціальних послуг, яка передбачає реалізацію завдань [74, с.24]:

- 1) інтеграція врядування – забезпечення створення й дієвості всіх компоненти системи, зокрема, організаційної структури управління й підрозділів, що реалізують функції планування і управління системою соціального захисту;
- 2) інтегрована стратегія – гармонізація політики й програм на основі взаємозв'язаних цілей; концептуальний і адміністративний підхід до організації й виконання соціальних дій із соціального захисту, як у межах однієї галузі (вертикально), так і у кількох галузях (горизонтально); основою розробки інтегрованої стратегії є стратегічне планування та програмно-цільове бюджетування;
- 3) інтегровані процеси – процеси та прийняті правила і процедури їх застосування в організації надання послуг конкретній людині (єдина

інформаційна система управління; міжвідомча й міждисциплінарна співпраця; уніфікований спосіб оцінки потреб і програми підготовки кадрів);

- 4) інтегровані технології – застосування технологій, які забезпечують інтеграцію структурних підрозділів (наприклад, використання «єдиного вікна» в системі організації надання соціальних послуг; використання технології ведення випадку, оцінки потреб особи/сім'ї як основа взаємодії різних надавачів послуг; створення спільної інформаційної системи).

Інтеграція врядування передбачає оптимальне залучення територіальних громад у процеси забезпечення життєдіяльності, у тому числі, соціального захисту. Це відбувається завдяки розширенню спектру самоврядних повноважень, самостійному вирішенню питань організації здійснення соціальної роботи, надання соціальних послуг, мобілізації зусиль та ресурсів всіх суб'єктів господарювання, що є на території громади. Запропоновано типову організаційну структуру управління ОТГ, яка складається з таких ієрархічних рівнів: 1) формування місцевої політики у сфері соціального захисту (голова та заступники, староста); 2) упровадження політики (служба у справах дітей, відділ соцзахисту і охорони здоров'я, відділ освіти й культури); 3) забезпечення надання соціальних послуг (ФОП, НУО та інші надавачі соціальних послуг; центр надання соціальних послуг як комунальне підприємство: відділення соціального обслуговування, відділ підтримки сімей; соціальна служба дільничних ФСР як бюджетна установа; заклади охорони здоров'я; навчальні заклади і заклади культури). Голова є відповідальною особою за ініціювання та створення підрозділів у структурі виконавчого органу, розробку стратегій та цільових програм, моніторинг та контроль за реалізацією. Він безпосередньо здійснює керівництво органом опіки та піклування. Заступник голови ради ОТГ з питань соціального розвитку громади забезпечує координацію та

взаємодію між представницькими органами (комісіями, депутатами) та структурними підрозділами виконкому щодо реалізації політики у сфері соціального захисту; керує відділами соцзахисту та охорони здоров'я, освіти і культури. Староста здійснює комунікацію між владою та громадою, представляє інтереси мешканців та забезпечує врахування їхніх потреб [76, с.24-25].

Інтегрована стратегія передбачає гармонізацію політики та програм через взаємопов'язані цілі. Вона передбачає запровадження в ОТГ цілісної системи стратегічного планування та бюджетування. Інтеграційний потенціал стратегічного планування забезпечує підвищення координованості та узгодженості дій зацікавлених сторін. Воно передбачає: перетворення планування соціальних послуг на складову стратегії розвитку громади; визначення потреб громади та постановку стратегічних цілей розвитку соціальних послуг шляхом активізації й об'єднання зусиль громади; визначення джерел та механізмів фінансування соціальних послуг шляхом уникнення необхідності фінансування інфраструктури та інтеграції ресурсів на досягнення визначених цілей. Планування передбачає залучення всіх членів громади до пошуку шляхів розв'язання конкретних соціально-економічних проблем, дозволяє визначати пріоритети розвитку громади, залучити надавачів послуг, ефективно розподілити бюджетні кошти.

Програмно-цільове планування – складова муніципального планування; регулюється законом «Про державні цільові програми», законом України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України» [38; 39]. Програмно-цільовий метод заохочує обговорення якості та ефективності програм; допомагає спрямовувати ресурси на найбільш результативні; створює можливість включати заходи щодо залучення додаткових коштів, включаючи платні послуги та благодійну допомогу.

Кожна територіальна громада має низку соціальних інститутів, які забезпечують надання соціальних послуг і сприяють реалізації соціальних гарантів. Такі інститути виконують дві важливі функції: сприяють соціалізації й інтеграції нових поколінь у суспільство, тобто створюють необхідну для розвитку громади спадкоємність; забезпечують соціальний контроль життєдіяльністю членів спільноти для збереження й покращення організованих суспільних стосунків [15, с.177].

Серед найпоширеніших інституційних ресурсів у територіальній громаді можна виокремити: заклади освіти (у тому числі позашкільні), організації охорони здоров'я; заклади культури, соціальні служби (ЦСССДМ, територіальні центри соціального обслуговування одиноких непрацездатних громадян тощо). Специфічним ресурсом є церква та недержавні організації.

В Україні церква є одним із найстаріших інститутів підтримки соціально незахищених верств населення. Ще з часів Київської Русі церква залучає віруючих до надання допомоги хворим, людям похилого віку; організовує збирання пожертви, проведення благодійних заходів (у тому числі обідів, роздачі гуманітарної допомоги); влаштування та притулків для нужденних тощо [17, с.178]. Церква є тим соціальним інститутом, який може забезпечити залучення пересічних громадян до активної громадської роботи.

Інтегрована модель соціальних послуг передбачає, що робота селищних рад має бути спрямована на реалізацію основних напрямів забезпечення прав і захисту інтересів дітей, у тому числі: створення безпечних сприятливих умов у громаді для своєчасного виявлення сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, сприяння отриманню ними підтримки; забезпечення діяльності опікунської ради села; запобігання вилученню дітей із сімей; своєчасне виявлення сімей з дітьми, які переселилися або перебувають на території села без

визначеного статусу; порушення питання про притягнення до відповідальності батьків, які не забезпечують належний догляд і виховання дітей; сприяння популяризації інституту прийомної сім'ї; підтримання традицій сімейного виховання, формування відповідального батьківства.

Отже, інтегрована модель соціальних послуг передбачає, що робота селищних рад ОТГ має бути спрямована на реалізацію основних напрямів забезпечення прав і захисту інтересів дітей. Використання інтегрованого підходу в соціальній роботі на селі дозволяє об'єднати й активізувати громаду, зробити її небайдужою до виявлення і розв'язання проблем вразливих сімей із дітьми; сприяти залученню до виконання соціальних завдань представників різних видів діяльності, у тому числі шляхом об'єднання у мультидисциплінарну команду. Результатом є укріплення співпраці різноманітних агенцій, представлених у соціальній інфраструктурі територіального поселення.

2.2 Програма та результати дослідження організаційних можливостей громад Херсонської області у захисті прав дітей-сиріт та дітей-позбавлених батьківського піклування

Аналіз даних є основою для формування гіпотез, які потім перевіряються емпіричними методами (наприклад, через опитування, спостереження, експеримент). Аналіз документів надає досліднику можливість усвідомити важливі сторони соціального життя, допомагає конкретизувати норми й цінності, властиві визначеному суспільству у даний історичний період, одержати відомості, необхідні для опису тих або інших соціальних структур, відстежити динаміку взаємодії між різними соціальними групами й окремими людьми тощо.

Документи за способом фіксування інформації можуть бути рукописні, друковані, записані на інших носіях (кіно- чи фотоплівці,

магнітній стрічці тощо). За ступенем персоніфікації документи можуть бути особові та безособові (предметом нашого аналізу стали безособові документи: статистичні, дані преси та офіційних сайтів). В залежності від статусу документального джерела документи можуть бути офіційні та неофіційні. До перших можна віднести, постанови, фінансову звітність. Особливу групу утворюють матеріали засобів масової інформації.

Традиційний аналіз документів передбачає за В.Ядовим розумові операції, направлені на інтерпретацію відомостей, які зафіксовані в документі, з точки зору, прийнятої дослідником. Інформація, що цікавить дослідника, закладена в документі у прихованому вигляді. Проведення традиційного аналізу означає перетворення початкової форми цієї інформації у гіпотетично передбачувану дослідницьку форму. Мова йде про інтерпретацію змісту документа, його тлумачення. Аналіз намагається охопити приховані сторони змісту документа. Аналіз документа є творчий процес, що залежить від форми і змісту документа, цілей та умов проведення дослідження, творчої інтуїції дослідника. Для даного метода характерна суб'єктивність.

Мета дослідження: оцінити організаційно-правові чинники захисту прав дітей-сиріт, дітей-позбавлених батьківського піклування, вразливих категорій дітей в ОТГ Херсонської області.

Завдання:

- 1) оцінити рівень правового забезпечення організації захисту прав дітей-сиріт, дітей-позбавлених батьківського піклування, вразливих категорій дітей в ОТГ Херсонської області;
- 2) оцінити рівень інституційного забезпечення захисту прав дітей-сиріт, дітей-позбавлених батьківського піклування, вразливих категорій дітей в ОТГ Херсонської області;

- 3) порівняти організаційно-правові умови захисту прав дітей-сиріт, дітей-позбавлених батьківського піклування, вразливих категорій дітей в ОТГ Херсонської області та в інших областях України;
- 4) виявити бар'єри і труднощі у впровадженні сучасної моделі адміністрування здійснення соціального захисту дітей й соціальної підтримки сімей з дітьми на рівні ОТГ Херсонської області.

При формуванні вибірки документів аналізу ми намагались врахувати різні їх типи. Вибірка документів, що стали предметом аналізу, містить:

- 1) соціальний паспорт Херсонської області за 2019 рік;
- 2) офіційний сайт Херсонської обласної державної адміністрації
- 3) аналітична довідка за результатами реалізації пілотного проєкту «Модернізація системи соціальної підтримки населення України».

Встановлено, що на початок 2018 року в Україні діяло 665 ОТГ. На їх території проживає 7 млн. громадян, з яких понад 1 млн. – діти. У сфері діяльності ОТГ опинилось близько 13 тисяч дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, понад 200 тисяч дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах [34].

Станом на 2009 рік за статистичними даними, у Херсонській області на обліку служб у справах дітей перебуває 3336 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. В області створено та функціонують станом на 22 січня 2009 року 9 дитячих будинків сімейного типу та 118 прийомних сімей, де виховуються 293 дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування.

Для оцінки сучасного стану сирітства в Херсонській області проаналізовано соціальний паспорт за 2019 рік. Встановлено, що на кінець зазначеного року в Херсонській області мають статус дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування 688 осіб, у тому числі дітей, позбавлених батьківського піклування – 447 (у 5 ОТГ таких дітей немає). Це категорія дітей, які в першу чергу потребують організації

заходів із соціального забезпечення й соціального захисту. В області у 9 ОТГ проживає 29 осіб, позбавлених батьківських прав; до інтернатних закладів у 2019 році потрапили 4 дитини (Новорайська ОТГ).

Водночас, можна виділити дітей, які перебувають у соціально небезпечному становищі. Це означає, що існує великий ризик потрапляння у групу дітей, позбавлених батьківського піклування. Так, у Херсонській області на кінець 2019 року проживають: родини матерів-одиначок – 2804, в них дітей – 4368 (лише в 7 ОТГ такої категорії осіб немає); родини, батьки яких знаходяться у розшуку – 306 (Гладківська, Голопристанська, Новокаховська, Чаплинська ОТГ), в них дітей – 428; внутрішньо переміщені особи із зони проведення антитерористичної операції – 1456 (немає в 7 ОТГ); родини, що втратили годувальника – 496, з них – 728 дітей (з 13 ОТГ); сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах – 70, з них дітей – 204 (у 17 з 29 ОТГ).

З метою забезпечення соціального захисту дітей-сиріт і дітей позбавлених батьківського піклування проводиться робота із влаштування їх у сім'ї. Протягом 2019 року усиновлено 38 дітей (Христівська ОТГ – 16, Гладківська ОТГ – 6, усього 7 громад); 63 дитини влаштовано під опіку/піклування (Голопристанська ОТГ - 11, Новокаховська – 13, у 14 ОТГ подібні заходи відсутні).

На основі аналізу інформації офіційного сайту Херсонської облдержадміністрації станом на 9 вересня 2019 року в Бериславському районі функціонує 9 прийомних сімей, де виховується 23 дитини, та 9 дитячих будинків сімейного типу, в яких виховується 73 дитини. Всього в Херсонській області функціонує 67 ДБСТ, де виховується 435 дітей-сиріт і дітей, позбавлених піклування батьків. Потенційними кандидатами на влаштування в сім'ю є 110 дітей.

З метою реалізації права дітей-сиріт на соціальний захист у 2018 році згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 15.11.2017 р. № 877 «Про затвердження порядку та умов надання у 2018 році субвенції з

державного бюджету місцевим бюджетам на проектні, будівельно-ремонтні роботи, придбання житла та приміщень для розвитку сімейних та інших форм виховання, наближених до сімейних, та забезпечення житлом дітей-сирт, осіб з їх числа» із 19716000 тис. грн.. виділених державних коштів придбано 48 житлових об'єктів (у тому числі 13 земельних ділянок) на суму 13572000 тис. грн. (17 – соціального призначення і 31 – для передачі у власність дітям-сиротам з урахуванням дії заборони на його продаж протягом 10 років. Планувалось виділити придбані житлові приміщення 52 особам з числа дітей-сиріт. Також придбано 3 житлових об'єкта для створення дитячих будинків сімейного типу у м.Херсоні (1) та м.Олешки (2) загальною вартістю 6144374,35 тис.грн. [75].

В області проводиться робота з реформування системи інституційного догляду та виховання дітей. На засіданні міжвідомчої робочої групи у лютому 2019 року розглянуто питання про стан виконання регіонального плану дій з реформування системи інституційного догляду та виховання дітей в області на 2018-2026 роки (розпорядження голови ОДА від 22.11.2018 № 850). Обговорено пропозиції щодо початку трансформації дитячого будинку інтернатного типу «Радість» (м.Каховка).

На офіційному сайті Херсонської ОДА наявна інформація про те, що О.Ремень (завідувач відділу забезпечення діяльності Уповноваженого Президента України з прав дитини) відзначила успіх Херсонщини з охоплення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, сімейними формами влаштування. За статистичними даними 97% дітей влаштовано до сімей різного типу (по Україні цей показник складає 91%). Це дозволяє реалізувати право дитини на виховання в родині.

У 2019 році 239 з 688 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, області охоплено різними формами оздоровлення та відпочинку.

На сучасному етапі розвитку суспільства проводиться серйозне реформування організаційної моделі соціального захисту дітей на рівні територіальних громад. Прийнято ряд законодавчих актів, які передбачають суттєві зміни і організації діяльності у сфері захисту прав дітей (а також організації соціальної роботи із сім'ями, які знаходяться у складних життєвих обставинах).

Кабінетом Міністрів України затверджена Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (розпорядження КМУ № 333 від 01.04.2014). Одним із її аспектів щодо захисту дітей є визначення повноважень зі сприяння влаштуванню дітей в інтернатні заклади. Водночас такий підхід не зовсім узгоджується з тенденцією деінституціалізації.

За законодавством голова ОТГ, старости представляють інтереси дітей як членів своєї громади відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання громад» (ст.8). Орган опіки та піклування – специфічний правовий інститут, покликаний вирішувати проблеми людей, пов'язані із захистом їхніх прав. Правозахисна і представницька функція щодо таких людей покладається на місцеві органи виконавчої влади, які виступають як орган опіки та піклування. Крім дітей, уваги потребують самотні старі люди, особи з інвалідністю. «Орган опіки та піклування – це виконком місцевої ради у всій сукупності його структурних підрозділів. Безпосереднє ведення справ щодо дітей покладається на службу у справах дітей, щодо повнолітніх – на управління соціального захисту. Дорадчий орган із питань дітей – комісія з питань захисту прав дитини, із питань повнолітніх – опікунська рада» [34, с.13].

Відповідно до Постанови КМУ № 866 визначено: «Органами опіки та піклування є районні, районні у містах Києві та Севастополі держадміністрації, виконавчі органи міських, районних у містах, сільських, селищних рад, у тому числі об'єднаних територіальних громад, які відповідно до законодавства провадять діяльність з надання статусу дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, із захисту особистих, майнових та житлових прав дітей». Така норма закону насправді породжує невизначеність: вона передбачає різних виконавців функцій органу опіки та піклування (районна державна адміністрація, ОТГ, сільські та селищні ради).

Важливою є чисельність дітей. Якщо вона не перевищує одної тисячі, то створення окремих структур (служби у справах дітей і центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді) є недоцільним. У цій ситуації призначаються уповноважені посадові особи, функціональні обов'язки яких відповідають повноваженням служб у справах дітей або ЦСССДМ.

Законом України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» передбачена штатна чисельність працівників: у районних – один працівник служби на одну тисячу дітей, у місті – один працівник на дві тисячі дітей. Ст.4 даного закону деталізує, що на рівні ОТГ штатна чисельність працівників служби встановлюється не менше одного працівника на об'єднану територіальну громаду.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 877 від 15.11.2017 внесено зміни до постанови Кабінету Міністрів України № 866 від 24.09.2008 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини». За цим документом сільські,

селищні ради об'єднаних територіальних громад набули право у своїй структурі утворювати служби у справах дітей (а також комісії з питань захисту прав дитини). Це дозволяє самостійно провадити діяльність із захисту прав дитини (крім усиновлення та функціонування прийомних сімей і ДБСТ).

Відповідно до Державних стандартів (накази від 31.03.2016 №318, від 11.08.2018р №130) на рівні територіальних громад передбачено уведення посад фахівців з соціальної роботи, що надають послуги з соціального супроводу сім'ям (особам), які перебувають у складних життєвих обставинах. Це є важливою складовою системи профілактики соціального сирітства, посилення дієвості системи захисту прав дітей в Україні.

Доводиться констатувати, що норми закону, які регулюють питання діяльності ОТГ із захисту прав дітей не мають системного характеру, іноді суперечать одна одній. Водночас слід визнати, що ОТГ мають достатні правові умови для виконання самоврядних і делегованих повноважень у сфері соціального захисту дітей

Станом на 01.01.2020 у Херсонській області створено 29 ОТГ. Кількість населення у кожній строго не регламентовано. Є громади із кількістю менше 3 тис. людей, а є такі, де мешканців більше 30 тисяч.

На основі аналізу соціального паспорту Херсонської області встановлено організаційні можливості надання соціальних послуг вразливим категоріями дітей та сімей у 29 ОТГ. Доводиться констатувати, що, порівняно з іншими типами установ (освітніх, медичних), частка соціальних установ залишається дуже низькою. Так, загальна кількість установ в Херсонській області – 281, з них: державної власності – 6 (Новокаховська), комунальної – 274, приватної – 0. З цієї сукупності 150 дошкільних установ, 109 навчальних закладів, 15 позашкільних установ (всього у 9 ОТГ), 602 спортивні споруди (немає таких лише у 6 ОТГ), 36 лікувальних закладів у 16 ОТГ. При цьому в 8 з

29 ОТГ області всього налічується 16 соціальних закладів. Це Новокаховський ЦСССДМ, 8 територіальних центрів соціального обслуговування (у тому числі відділень соціальної допомоги вдома – 9, що обслуговують 2876 осіб), інші заклади, що надають соціальні послуг – 7.

У 9 з 29 ОТГ (31%) наявні посади фахівців із соціальної роботи. До такої діяльності залучено 15 фахівців, з них 9 – у Чаплинській ОТГ. Частка соціальних робітників у територіальних громадах є значно більшою: у 19 ОТГ з 29, що складає 66%) працює 154 соціальних робітника (з них 14 у Чаплинській ОТГ). Це дозволяє зробити висновок, що люди похилого віку та інваліди мають кращі можливості в одержанні соціальних послуг в сільській місцевості, ніж діти та сім'ї з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах. Одним із факторів є не відпрацьованість моделі фінансування. Так, у 2019 році на служби у справах дітей виділено кошти лише двом громадам – Долматівській і Любимівській. Так само і на центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді виділено кошти лише Горностаївській і Новокаховській ОТГ. Усе інше фінансування у 2019 році спрямоване на районні структури.

З метою реформування системи соціального захисту різних категорій населення на рівні ОТГ було відібрано 274 пілотні громади у різних регіонах України. Упровадження сучасної моделі адміністрування соціальної підтримки мешканців пілотних ОТГ передбачала: модернізацію фронт-офісів ОТГ, упровадження електронних сервісів («Соціальна громада»), розширення можливостей надання адмінпослуг соціального характеру мешканцям.

За результатами пілотного проекту 47 ОТГ отримали технічне оснащення та навички користування ним; створили 100-відсотково структурні підрозділи / ввели до штатного розпису посадову особу з питань соціального захисту населення. У 80% ОТГ Дніпропетровської області введені посади фахівців з соціальної роботи, 43% ОТГ створили

службу справах дітей, у третині ОТГ створені комунальні заклади з надання соціальних послуг мешканцям ОТГ. Структура посадових осіб у фронт-офісах стала збалансованою (45% – у ЦНАПі, 36% – структурному підрозділі, 40% – у старостатах) і адаптованою до впровадження Програмного комплексу.

Завдяки пілотному проєкту створені організаційні умови в ОТГ для удосконалення захисту прав дітей. У 40% пілотних ОТГ створені служби у справах дітей /введені посади уповноважених з захисту прав дітей (202 посадові особи). Упродовж 2019 року спостерігається позитивна динаміка створення служб у справах дітей: порівняно з 2018 роком їх кількість збільшилась на 24 %. До числа ОТГ, у яких уведено посади уповноважених із захисту прав дітей додалась 21 громада. Найкращі результати продемонструвати Донецька область, Дніпропетровська (більше 6 ОТГ), Запорізька (3), Львівська (1), Полтавська (2). Найгірша ситуація у пілотних ОТГ Миколаївської, Рівненської, Хмельницької, Чернівецької областей. Тут у 85-90% ОТГ служби у справах дітей не створені / відсутні спеціалісти з захисту прав дітей. Виконання функцій із захисту прав дітей здійснюється службами у справах дітей райдержадміністрацій.

Не менш важливе значення для забезпечення надання соціальних послуг сім'ям з дітьми через модель соціального супроводу є введення в посади фахівців з соціальної роботи. Відповідно до аналітичної записки ХОЦСССДМ станом на 01.01.2015 року в Херсонській області діють 23 центри СССДМ, з них: 1 – обласний, 4 – міські, 18 – районних. Станом на 01.01.2014 в системі має працювати 254 державних службовців та 316 фахівців з соціальної роботи. Кількість затверджених штатних осіб – 136, фактично працює – 108 осіб, вакантних посад – 26. Укомплектованість кадрами – державними службовцями складає 79%. Окрім держслужбовців у мережі центрів працює 43 фахівця із соціальної роботи, що на 14% відповідає нормативам. Питання приведення

чисельності працюючих спеціалістів мережі центрів СССДМ до Типових вимог залишається невирішеним, що негативно позначається на системі надання соціальних послуг [76].

Для порівняння: за даними 2011 року згідно Типових структури та штатів станом на 01 січня 2011 року в системі центрів СССДМ Херсонської області має працювати 278 осіб. Кількість затверджених штатних посад 163 (58,6% від нормативної), фактично працює 147 осіб.

Ми звернули увагу, що в аналітичній записці неналежним чином здійснено аналіз кадрового забезпечення соціальних служб. Тут за критерій прийнято лише рівень освіти, а не набуту спеціальність. Тому дослідники лише підкреслили факт, що 92% спеціалістів ССССДМ області мають вищу освіту, а 8% – базову вищу. За інформацією 2011 року, нами з'ясовано, що серед працівників, які займаються соціальною роботою, за спеціальностями: соціальних педагогів – 2; спеціалістів з соціальної роботи – 8; юристів – 9; економістів – 12; психологів – 15; педагогів – 40; інших спеціальностей – 21.

Рис. 2.1. – Кількість працівників мережі ЦСССДМ по спеціальностям. (за інформацією Херсонського обласного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді станом на 2013-2014 рік)

Станом на 01.01.2020 у 157 ОТГ України (57%) уведені 571 посади фахівців з соціальної роботи. Понад 80% ОТГ, що мають фахівців із соціальної роботи знаходяться у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Запорізькій, Кіровоградській, Одеській, Сумській, Херсонській, Хмельницькій областях. Відсутність посад фахівців з соціальної роботи (від 50% до 70% ОТГ) спостерігається у Закарпатській, Луганській, Черкаській областях. У жодній ОТГ Чернівецькій області посади ФСР не введені.

Водночас, аналіз соціального паспорту Херсонської області за 2019 рік переконує, що у Херсонській області хоча й уведено 15 посад фахівців із соціальної роботи, але вони наявні лише у 9 з 29 ОТГ, а це складає 31% загальної кількості ОТГ. Отже, одержані нами дані суттєво відрізняються від інформації, представленої в аналітичній записці за результатами пілотного проекту «Модернізація системи соціальної підтримки населення України».

Станом на 1 січня 2020 року для надання соціальних послуг у 110 ОТГ (40%) створені комунальні заклади, ще біля 40% ОТГ здійснюють спів фінансування територіальних центрів соціального обслуговування райдержадміністрацій, а також залучають недержавних надавачів та ФОП. Водночас, за результатами аналізу соціального паспорту Херсонської області за 2019 рік встановлено, що в 29 ОТГ області налічується 16 соціальних закладів із 281, тобто їх частка складає 6%. Соціальні заклади наявні у 8 з 29 територіальних громад (27%). Отже, частка соціальних закладів в ОТГ Херсонської обласні є значно нижчою, ніж в ОТГ, залучених до пілотного проекту.

У 274 пілотних ОТГ загальна мережа надавачів послуг налічує 255 суб'єктів надання соціальних послуг.

Проведений аналіз переконує, що порівняно з іншими територіальними громадами в Херсонській області спостерігається менша забезпеченість базовими соціальними послугами мешканців ОТГ.

Це створює перешкоди в їх отриманні, право на яке передбачено Законом України «Про соціальні послуги».

Серйозною перешкодою в організації соціального захисту прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, вразливих категорій дітей є відсутність у структурні ОТГ служб у справах дітей; їх функції продовжують виконувати районні служби у справах дітей (завдяки рішенню органів місцевого самоврядування ОТГ делегувати це повноваження районним структурам). Така ситуація має негативні наслідки, а саме: несвоєчасне виявлення дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах, забезпечення соціального захисту дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування. Завдяки оновленню законодавства органи місцевого самоврядування ОТГ, поряд із райдержадміністраціями, є органами опіки та піклування, та зобов'язані забезпечувати дотримання прав дітей, провадити діяльність із захисту їх особистих, майнових, житлових прав. Така ситуація стосується не тільки служб у справах дітей, а й управлінь соціального захисту та центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Відсутність органу соціального захисту як структурного підрозділу ОТГ унеможливорює використання програмного комплексу «Соціальна громада», не дозволяє забезпечити надання базових соціальних послуг особам і сім'ям, які їх потребують. Це свідчить про відсутність мотивації ОТГ в організації доступних послуг мешканцям.

На нашу думку, нерозвиненість ринку соціальних послуг в сільській місцевості пов'язане не тільки з фінансовими проблемами. Не менше значення має слабка взаємодія між офіційними структурами, відсутність кадрів (або їх недостатня компетентність), відсутність мотивованості посадових осіб, неоднозначність і суперечливість уведених законодавчих норм. Тому не дивно, що інструменти організації і фінансування соціальних послуг – соціальне замовлення, публічні закупівлі в ОТГ не використовуються. Кадровий потенціал у громадах є

недостатнім для організації надання соціальних послуг особам / сім'ям, що перебувають у складних життєвих обставинах, впровадження інтегрованого підходу у наданні соціальних послуг жителям ОТГ. Через відсутність належного контролю з боку органів влади, а також через недостатній рівень забезпеченості фахівцями, посади соціальних працівників в ОТГ займають люди, які не мають належної освіти. Через це вони демонструють низький рівень сприйняття нових знань і навичок, неготовність використовувати набуті знання. Відтак, проблема кадрового забезпечення надання соціальних послуг в ОТГ є критичною.

Отже, з метою удосконалення організаційних засад реалізації соціального захисту прав дітей-сиріт і дітей, позбавлених піклування батьків, пропонуємо:

- 1) стимулювати районні структурні підрозділи (відділи соціального захисту, ЦСССДМ, служби у справах дітей) щодо передачі повноважень на місця, в ОТГ; провести належну інформаційно-роз'яснювальну роботу на рівні ОТГ із залученням обласних структур (управлінь соціального захисту, ЦСССДМ, служби у справах дітей); посилити державний нагляд за органами місцевого самоврядування на рівні ОТГ з метою недопущення передачі повноважень в райони;
- 2) зосередити увагу на розвитку міжсекторної і міжвідомчої взаємодії в ОТГ, здійснити пошук шляхів залучення різноманітних ресурсів для підвищення спроможності громади у надання соціальних послуг;
- 3) провести дослідження на рівні ОТГ з метою точної оцінки потреб у кваліфікованих кадрах.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ-СИРІТ І ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ НА РІВНІ ОТГ

3.1 Узагальнення досвіду організації взаємодії суб'єктів забезпечення соціального захисту дітей-сиріт на локальному рівні

В Україні існують різні структури, які покликані розв'язувати проблему забезпечення соціального захисту дітей-сиріт. Функції більшості із цих структур визначаються законодавством, проте в законі не можна передбачити всі конкретні ситуації, що виникають у житті, тому необхідно проаналізувати наявні обмеження у запровадженні дієвої системи соціального захисту дітей-сиріт.

Передача повноважень у розв'язанні соціальних проблем на місцевий рівень зумовлює актуальність налагодження взаємодії. Належить не тільки оптимізувати мережу закладів соціального обслуговування, укріплювати їх матеріально-технічну базу, але і створити нову систему взаємозв'язків регіональних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, виробити найбільш ефективні алгоритми міжвідомчої взаємодії закладів, що працюють з сім'єю та дітьми.

Міждисциплінарна взаємодія – це взаємодія групи спеціалістів різних спеціальностей, однодумців, об'єднаних спільними цілями. Міждисциплінарна команда формується для ведення певного випадку, де експерти різних спеціальностей працюють за специфічними планами й конкретними завданнями, спрямованими на досягнення спільної мети. Міжвідомча взаємодія – взаємодія державних організацій, що представляють різні відомства (галузі державного управління й

установи, які її обслуговують). Вона реалізується в роботі органів опіки та піклування, дорадчих органах під час спільного стратегічного планування. Реалізація міжвідомчої взаємодії доцільна на різних етапах роботи із сім'єю: при виявленні сім'ї, інформуванні, проведенні оцінки потреб, плануванні та наданні послуг. Організація міжвідомчої взаємодії передбачає дотримання таких правил співпраці: взаємний обмін наявною інформацією; встановлення довірчих стосунків як основи взаємодії; визначення спільної мети дій та цілей кожного окремого етапу роботи з отримувачем соціальних послуг. Міжвідомча взаємодія передбачає адекватне реагування на наявні проблеми, готовність до удосконалення планів; пошук альтернативних варіантів для розв'язання актуальних проблем; об'єднання зусиль учасників і ефективне використання ресурсів залучених ресурсів.

Основи взаємодії представників різних відомств регулюються завдяки нормативно-правовим документам.

Сільські (селищні) центри ЦСССДМ є суб'єктами організації взаємодії між представниками школи, культурно-дозвіллевих комплексів (сільських клубів), специфічних структур, створених для роботи з сім'ями (молоддю). Вони є координаторами й організаторами співпраці різних агенцій, представлених у соціальній інфраструктурі сільської місцевості, у тому числі соціальних працівників, соціальних педагогів, психологів школи, персоналу медичних закладів, закладів культури та спорту, представниками релігійних громад і громадських організацій. Через сільські центри соціальних служб до проведення роботи із проблемними сім'ями залучаються служби у справах дітей, школи, заклади культури. Така співпраця сприяє оперативному вирішенню проблем.

Якщо на рівні об'єднаних територіальних громад відсутні ЦСССДМ, зазначені вище функції виконує фахівець із соціальної роботи. Ефективність допомоги дитині та її сім'ї в ОТГ залежить від

комплексності та інтегрованості зусиль представників різних державних і недержавних структур, які мають специфічні ресурси. Головним завданням фахівця із соціальної роботи є налагодження конструктивної міжвідомчої і між секторної взаємодії у громаді.

Діяльність соціального працівника спрямована на налагодження міжвідомчої координації, залучення спеціалістів усіх агенцій до розв'язання проблем клієнтів. Для здійснення координації, він має володіти вміннями налагоджувати, підтримувати, розвивати горизонтальні та вертикальні зв'язки як усередині сільської громади, так і поза нею. Горизонтальні зв'язки – це контакти з суб'єктами надання соціальних послуг. Наприклад, вони можуть бути реалізовані завдяки формуванню мультидисциплінарної команди. На думку дослідників, до її складу можуть увійти авторитетні представники громади. Вертикальні зв'язки передбачають зв'язки із зовнішнім оточенням, наприклад, підрозділами районної чи обласної адміністрації, благодійними фондами тощо. Формою реалізації таких зв'язків можуть бути міжвідомчі зустрічі.

Одним із механізмів організації взаємодії є створення при селищній раді Координаційної ради, яку очолює голова селищної ради. Головна її функція – координація дій (заходів) різних суб'єктів з метою реалізації функцій соціального захисту при вирішенні проблемних ситуацій клієнтів. Засідання Координаційної ради проводиться один раз на місяць

Поширеними формами взаємодії є проведення круглих столів для постановки проблем і семінарів для надання інформаційної та методичної допомоги. На круглих столах визначають коло партнерів, яких необхідно залучити до розробки й реалізації соціальних проектів і програм. Це можуть бути представники державних органів: служби у справах дітей, опікунської ради, відділу юстиції, центру зайнятості тощо. Загалом, така форма співпраці дозволяє вирішувати проблемні

питання, які вимагають оперативності та залучення ресурсів. Це стосується роботи з сім'ями та дітьми, які опинилися у складній життєвій ситуації

Аналіз чинного законодавства, узагальнення досвіду, проведені пілотне експертне опитування фахівців соціальних служб дозволили виокремити основні механізми забезпечення міжвідомчої взаємодії у роботі з дітьми-сиротами і дітьми, позбавленими батьківського піклування.

1. Розробка та реалізація комплексних програм захисту прав дітей, комплексних планів заходів, спрямовані на профілактику сімейного неблагополуччя, розвиток та удосконалення освіти, виховання, оздоровлення та відпочинку дітей тощо.

2. Створення єдиної бази даних про: сім'ї, які знаходяться у соціально небезпечному становищі; дітей, що не отримують початкової загальної та основної освіти; дітей, що допускають самовільні уходи з дитячих державних закладів та знаходяться в розшуку. Виявлення сімей на ранній стадії соціального неблагополуччя, робота з ними сприятиме попередженню сирітства. Необхідне підключення до виявлення неблагополучних сімей дошкільних закладів та органів охорони здоров'я. Для цього необхідно досягнути домовленості про термінове інформування служби у справах дітей про тих, що доставлені в приймальні відділення закладів органів охорони здоров'я.

4. Організація безпосередньої взаємодії зі структурами, куди можуть бути направлені діти та підлітки, що потребують допомоги держави (на навчання, роботу, лікування, консультації). Форми взаємодії: спільне проведення різних заходів, об'єднання ресурсів у наданні соціальної допомоги; обмін інформацією, надання рекомендацій, направлення листів, направлення клієнтів тощо.

5. Інформаційно-методичне забезпечення профілактичної діяльності – організовується службами у справах дітей у вигляді

семінарів, забезпечення методичними розробками з основних напрямів діяльності, систематичного проведення міжвідомчих семінарів-нарад для розгляду питань результативності діяльності органів та закладів системи соціального захисту дітей. А також: спільне проведення соціологічних досліджень, розробка та видання рекламної продукції, листівок та буклетів профілактичного характеру, бюлетенів, методичної літератури. Умовою успішної координації діяльності установ є створення єдиного інформаційного поля, що забезпечить оперативність доступу до інформації.

7. Організація навчання та обміну досвідом спеціалістів – координатором виступають вищі навчальні заклади, що здійснюють підготовку фахівців відповідних спеціальностей.

Упровадження зазначених механізмів забезпечить укріплення взаємодії та координацію діяльності органів соціального захисту, опіки та піклування, освіти, охорони здоров'я, внутрішніх справ, культури та спорту, служб зайнятості тощо.

Реалізація проєкту впровадження інтегрованих соціальних послуг в ОТГ передбачала специфічні інструменти міжвідомчої співпраці: створення міжвідомчих груп екстреного реагування на випадки жорстокого поводження із дітьми; організація робочих груп (об'єднання представників різних підрозділів для пошуку альтернатив вирішення проблем і розробки проєктів рішень); проведення спільних нарад, семінарів, тренінгів; створення спільних інформаційних матеріалів і інформаційних повідомлень; уведення в дію «єдиного вікна» прийому звернень громадян; упровадження механізму спільного стратегічного планування. Охарактеризуємо названі інструменти.

Одним із елементів забезпечення міжвідомчої взаємодії є функціонування «єдиного вікна звернень» (ЄВЗ), що передбачає можливість доступу отримувача послуг до їх широкого спектру на підставі одного звернення. Метою є забезпечення доступності,

адресності, комплексності у наданні послуг вразливим категоріям сімей, дітей і молоді. «Єдине вікно» створюється й діє при органі виконавчої влади/місцевого самоврядування, управлінні соціального захисту або установі, якій делеговані функції щодо організації та координуванні надання послуг та підтримки.

Особа, яка є працівником ЄВЗ реалізує специфічні функції, зокрема приймає й документує звернення громадян; здійснює «експрес оцінки» потреб; відправку звернення до конкретного виконавця, підготовку пропозицій щодо здійснення початкової оцінки та надання першочергових послуг, відстеження руху справи отримувача. Прийомом звернень повинні опікуватися високопрофесійні, спеціально підготовлені працівники, наділені спеціально підготовлені та здатні адекватно оцінити потреби тих, хто звертаються, знають функції інших надавачів як адміністративних, так і соціальних, та ініціювати прийняття рішень, здійснювати посередницькі та координаційні функції. У малих селах функції єдиного вікна звернень можуть забезпечувати фахівці з соціальної роботи.

Ефективним інструментом налагодження партнерської взаємодії може стати міжвідомчий тренінг. Завдяки йому можна досягти однакового розуміння поставлених завдань, обов'язків учасників, смислу рішень, прийнятих для захисту прав дітей; координації процесу надання допомоги; вдосконалення механізмів обміну інформацією між фахівцями.

Ще одна форма взаємодії передбачає створення дорадчого органу. Він призначений для забезпечення координації між суб'єктами соціальної роботи із тими, хто опинився у складних життєвих обставинах, насамперед для комплексного вирішення проблемних. До складу такого дорадчого органу можуть увійти: керівник відділу у правах молоді, директор ЦСССДМ, начальник служби у справах дітей, а також інші запрошені фахівці [17, с.100].

Як варіант дорадчого органу може виступати комісія з питань захисту прав дитини. Це консультативно-дорадчий органом, що утворюється головою держадміністрації, виконавчого органу об'єднаної територіальної громади. Комісія відповідно до покладених на неї завдань:

- 1) займається розглядом та поданням пропозиції до індивідуального плану соціального захисту дитини-сироти;
- 2) здійснює розгляд спірних питань, які вимагають колегіального підходу; прикладами таких питань є: реєстрація народження дитини, якщо її батьки невідомі, надання родичам дозволу забрати дитину з пологового будинку (якщо батьки не можуть це зробити); позбавлення/поновлення батьківських прав; вирішення спорів між батьками щодо визначення прізвища дитини; вирішення суперечок між батькам про місця проживання дитини; участь одного з батьків у вихованні дитини; встановлення умов організації побачень із дитиною осіб, позбавлених батьківських прав; визначення форми влаштування дитини-сироти; розгляд звернень дітей щодо неналежного виконання батьками (опікунами) обов'язків із виховання або щодо зловживання ними правами; надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій/збройних конфліктів тощо;
- 3) забезпечує розгляд підготовлених відповідними суб'єктами матеріалів про становище сім'ї, у якій існує ризик відібрання дитини без позбавлення батьківських прав, сім'ї, діти з якої за заявою батьків влаштовуються до навчального закладу на стаціонарне перебування; прийняття рішення про необхідність обов'язкового взяття під соціальний супровід тих сімей, в яких виявлено порушення прав дитини; прийняття рішення про направлення батьків, які не задовольняють потреби дітей, неналежним чином виконують свої

обов'язки, для обов'язкового проходження індивідуальних корекційних програм;

- 4) здійснює розгляд та оцінку питань, пов'язаних з обставинами, за яких унеможливлене здобуття дитиною освіти за місцем проживання; приймає рішення про необхідність влаштування такої дитини до школи-інтернату [74].

У налагодженні співпраці існують різні перешкоди: стереотипи свідомості, непорозуміння й недовіра, відомчі бар'єри. Для їх усунення застосовуються: спільні заходи, спільне навчання, особисті зустрічі. Важливим чинником успішної міжвідомчої взаємодії є знання фахівцями соціальної роботи функцій різних соціальних служб [17, с.92].

Крім міжвідомчої взаємодії, що базується на партнерських зв'язках між відомствами, набуває значення взаємодія між організаціями, які представляють сектори суспільства: державний, бізнесовий та неприбутковий. Міжсекторне партнерство може існувати в різних формах залежно від мети (обміну інформацією та ресурсами, залучення до спільного планування та реалізації соціальних послуг, організація представництва інтересів клієнтів). Але воно не виникає спонтанно – його необхідно налагоджувати. Організація міжсекторного партнерства передбачає узгодження дій завдяки прийняттю мети й завдань; оцінки проблем і ризиків; розроблення плану дій; проведення робочих зустрічей щодо моніторингу впровадження плану дій. Доцільним є фіксація в угоді між організаціями взаємних обов'язків учасників [17, с.91-92].

Важливим механізмом, що забезпечує ефективність реалізації інтегрованого підходу до надання соціальних послуг в ОТГ є партнерські відношення між надавачами послуг, клієнтами, членами громади, які базуються на принципах довіри й відповідальності. Сім'я має розглядатись як повноправний учасник соціального супроводу, а не

пасивний отримував послуг. Для цього важливо сприяти розумінню нею реальних причин проблем та спільного пошуку шляхів їх вирішення. Тому процес визначення потреб набуває характер спільної діяльності, яка передбачає аналіз отриманих результатів діагностики (знаходження спільного у баченні проблеми), спільної оцінки ситуації і потреб, спільне прогнозування і планування подальшої роботи. Здійснення спільних дій та комунікація забезпечують виведення клієнта на якісно новий рівень участі у вирішенні складної життєвої ситуації [17]

Таким чином, узагальнення досвіду дозволило виявити перспективні напрями удосконалення взаємодії суб'єктів забезпечення соціального захисту дітей-сиріт на локальному рівні: упровадження інноваційної організаційно-управлінської структури, реалізація інтегрованого підходу, активізація ресурсів громади.

3.2 Інноваційна модель взаємодії суб'єктів забезпечення соціального захисту вразливих категорій дітей в ОТГ

Встановлені на основі аналізу загальних тенденцій розвитку ОТГ суперечності в реалізації соціального захисту вразливих категорій дітей, зумовлюють необхідність удосконалення змісту і форм взаємодії суб'єктів забезпечення соціального захисту дітей-сиріт. Громада сьогодні має усвідомлювати свою соціальну позицію, соціальну свободу, самостійно приймати рішення, діяти незалежно та нести відповідальність за дії. За рахунок співпраці можливості органів влади та самоврядування щодо соціального захисту дітей-сиріт можуть бути розширені. Необхідність подальшого удосконалення зумовлена орієнтацією не тільки на ефективне та економне використання наявних у громаді ресурсів для забезпечення безпеки й соціального благополуччя зазначеної категорії населення, а й на реалізацію профілактичної спрямованості дій, обмеження впливу факторів, які зумовлюють

порушення прав дітей, у тому числі сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. У зв'язку з цим в рамках ОТГ пріоритетним напрямом у побудові міжвідомчої і міжсекторної взаємодії стає створення умов для забезпечення соціального розвитку громади. Цьому буде сприяти створення інноваційно-технологічних центрів в ОТГ.

Нами розроблено авторську модель, у якій здійснення соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, розглядається як невід'ємна складова цілісної системи соціальної підтримки сімей з дітьми у громаді. При розробці даної моделі ми орієнтувались на необхідність застосування в ОТГ моделі соціального планування та місцевого розвитку, впровадження у практику системи оцінки потреб та ресурсів соціально вразливих груп у територіальних громадах та постійне здійснення моніторингу надання соціальних послуг. Головною метою є підвищення якості та доступності професійних соціальних послуг для сім'ї, дітей та молоді, що проживають у сільських типах поселення. Розроблена нами модель ґрунтувалася на таких засадах: безпосереднє надання послуг сім'ям і дітям за місцем проживання; спрямування своєї діяльності на ефективне використання ресурсів родинного та соціального оточення клієнта; залучення громади до покращення складних життєвих умов дітей.

Функціонування даної системи реалізується на засадах інтегративного підходу й забезпечуються шляхом створення інноваційно-технологічного центру з реалізації соціально значущих проєктів в ОТГ. Пріоритетним напрямом його діяльності має стати розробка й втілення у життя соціально значущих проєктів, направлених на усунення обмежень реалізації прав дітей, зокрема дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також тих, хто перебуває у несприятливому сімейному оточенні.

У складі центру будуть діяти: робоча аналітично-проектна група «Соціальний барометр», ресурсний відділ, волонтерський загін «1+1», міждисциплінарна команда екстреного реагування «Дія».

Першочергове значення має створення міжвідомчого органу з проектування комплексної роботи – розробки та реалізації соціальних проектів та програм. Таку функцію може виконати робоча аналітично-проектна група «Соціальний барометр», яка утворюється за ініціативою та під керівництвом служби у справах дітей. Такий підхід зумовлений тим, що єдиним органом, який координує ухвалення рішень в інтересах дитини, є служба у справах дітей. Вона веде справи дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які потрапили в складні життєві обставини, та здійснює захист їхніх прав та інтересів згідно з чинним законодавством. Усі інші структурні підрозділи органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, підприємства, заклади, установи, організації незалежно від підпорядкованості інформують службу про становище дітей та про конкретних дітей, які потребують допомоги. Служба спільно з іншими структурами готує та ухвалює рішення стосовно дітей, які зазнали життєвої скрути, скеровує до центру соціальних служб справи дітей і сімей, які потребують допомоги, замовляє для них послуги спеціалізованих соціальних служб, а також здійснює моніторинг їхнього впливу на клієнта і його найближче оточення [17].

Саме тому участь спеціаліста служби у справах дітей у роботі аналітично-проектної групи «Соціальний барометр» є обов'язковою умовою для забезпечення оперативності у виявленні проблем і дієвості в ухваленні рішень. Завдяки діяльності групи має бути забезпечено: оперативне виявлення дітей, які залишились без батьківського піклування; систематичне спостереження за умовами утримання, виховання та розвитку дітей у сім'ях опікунів, піклувальників, прийомних сім'ях, ДБСТ, патронатних вихователів, в інституційних

закладах, а також контроль за цільовим використанням аліментів; збирання інформації та оцінка умов роботи працівників молодше 18 років на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності; пошук потенційних батьків-вихователів, патронатних сімей тощо. Такі напрями визначають зміст соціальних досліджень.

Відповідно до своїх повноважень у складі аналітично-проектної групи мають бути: представники служби у справах дітей, відділу соціального захисту та охорони здоров'я, фахівець з соціальної роботи. З урахуванням досвіду реалізації інтегрованого підходу у наданні соціальних послуг в ОТГ, функціями зазначених вище суб'єктів, що відповідають змісту роботи аналітично-проектної групи, є такі:

- відділ соціального захисту та охорони здоров'я: визначення потреб у послугах; планування розвитку соціальних послуг; розробка проєктів/програм соціального захисту; формування пропозицій та рішень щодо розвитку ринку соціальних послуг; розробка бюджетних програм соціального захисту та їх адміністрування;
- фахівець з соціальної роботи: здійснення соціальної роботи (анкетування); визначення причин асоціальних явищ та розроблення комплексу заходів щодо їх усунення; виявлення дітей, сімей, осіб в СЖО; вивчення (оцінка) потреб сімей/осіб, які перебувають у СЖО та визначення необхідних послуг.

Водночас, головним завданням аналітично-проектної групи є розробка соціальних проєктів, направлених на вирішення актуальних проблем сімей з дітьми. Для цього необхідне об'єднання зусиль різних спеціалістів. На даний час сільські служби у справах дітей і центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді забезпечені тільки однією-двома посадами соціальних працівників. Але реалізація соціальних проєктів у сільській місцевості вимагає залучення більшої кількості соціальних працівників. Тому виникає проблема кадрового забезпечення спеціалістами, які здатні самостійно розробляти, координувати та

реалізовувати соціальні проєкти. Звідси, до складу аналітично-проєктної групи «Соціальний барометр» мають увійти не тільки представники служби у справах дітей та ЦСССДМ, а й учителя школи, представники бізнесу тощо.

Існують перешкоди ефективній діяльності групи, зумовлені браком навичок стратегічного планування в сфері соціальних послуг на місцевому рівні, методології оцінки потреб громади, системи моніторингу ефективності та методології діалогу з громадськістю. Підвищення компетентності учасників групи може бути забезпечено через проходження курсів у Херсонському державному університеті.

Діяльність аналітично-проєктної групи передбачає збір та аналіз інформації шляхом проведення опитувань членів громади з метою вивчення потреб дітей і сімей та можливостей членів громади щодо їх задоволення, виявлення можливостей мікросоціуму, потенціалу в сім'ї, диференціація проблем, вибір форм та методів роботи, планування. Завдяки такій роботі забезпечується виявлення сімей, які потребують соціального супроводу, отримання інформації про інтереси, потреби, коло відносин сім'ї. Отримані результати можуть стати у нагоді при складанні характеристики сім'ї, складанні соціального паспорту громади. На основі аналізу стану «дитячих проблем» в об'єднаній територіальній громаді розробляються міні-проєкти.

Можна прогнозувати, що актуальними для вирішення проблеми захисту прав дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування в об'єднаній територіальній громаді, є такі:

- реінтеграції дітей з інтернатних закладів в біологічні родини;
- оформлення опікунства, усиновлення, піклування про дітей з відхиленнями у розумовому та фізичному розвитку;
- розробка та впровадження моделі раннього виявлення неблагополучних сімей;

– розробка й впровадження моделі попередження педагогічної занедбаності дітей з неблагополучних сімей, прийомних сімей, ДБСТ.

Другий підрозділ інноваційно-технологічного центру – ресурсний відділ. Його діяльність має бути спрямована на формування єдиного інформаційно-методичного простору вирішення соціальних проблем громади, зокрема сімей з дітьми. Завданнями відділу є:

1. Створення єдиного інформаційного поля при роботі спеціалістів різних відомств з сім'єю та дітьми.
2. Систематизація нормативних документів, узагальнення та розповсюдження передового досвіду роботи, а також ознайомлення новими нормативними положеннями.
3. Інформування населення громади з питань праці, навчання, дозвілля та відпочинку, діяльності соціальних служб; розповсюдження інформаційних матеріалів про соціальні гарантії, пільги та права громадян, про попередження негативних проявів серед населення розповсюдження просвітницьких та культурно-освітніх знань (просвітницькі послуги).
4. Підготовка і накопичення методичних матеріалів для організації творчих семінарів для класних керівників, педагогів-організаторів шкіл, психологів шкіл, організаторів літнього відпочинку; розробка методичних матеріалів, рекомендацій з екології, сімейного виховання, здорового способу життя,

Діяльність ресурсного відділу дозволяє організувати проведення рекламно-інформаційної компанії щодо залучення потенційних кандидатів у прийомні батьки. Для надання ефективної методичної допомоги в організації заходів профілактичної спрямованості доцільно створити електронний продукт, що забезпечить доступність методичних матеріалів. У створенні методичного інструментарію та організації методичного забезпечення соціальних ініціатив необхідно об'єднати

зусилля учених, педагогів, студентів, спеціалістів в галузі інформаційних технологій.

Критерієм якості соціальної послуги є її доступність. Населення громади має бути насамперед, поінформоване про можливості їх отримання в ОТГ. Розповсюдження інформації може здійснюватись, наприклад, шляхом створення та розповсюдження інформаційного довідника. Інформаційний довідник стане у пригоді будь-якому громадянину для вирішення невідкладних, оперативних питань. Довідник може містити дані про:

- номери телефонів підприємств та організацій, що надають житлово-комунальні послуги; органів державної влади та місцевого самоврядування,
- органи, служби, установи та організації (із зазначенням місця знаходження, контактним телефоном), які можуть надати конкретну допомогу у тій чи іншій сфері діяльності.

Основною відмінністю сільської місцевості від міста, яку слід розглядати як перевагу, є високий рівень значення громади у життєдіяльності села. Тому актуальним є використання сільським соціальним працівником технологій активізації громади, зокрема через залучення членів громади до волонтерства. Використання в Україні досвіду залучення волонтерів до надання вирішення соціальних і особистісних проблем вразливих категорій населення обмежується низькою громадською свідомістю та активністю, недостатнім розвитком соціального капіталу. Крім того, дотепер не сформовано моделі волонтерської роботи, яка б включала ефективні механізми залучення, відбору, навчання, супервізії, підтримки та заохочення, що є основними елементами й етапами менеджменту волонтерів. Для розвитку волонтерської роботи необхідними є розробка та впровадження стратегії підтримки та заохочення участі населення у волонтерській діяльності. Це має включати в себе створення сприятливих умов для залучення

волонтерів у реалізацію громадських ініціатив.

Об'єднання приватних ініціатив у наданні допомоги вразливим категоріям дітей може бути реалізоване в ОТГ шляхом створення окремого підрозділу у структурі інноваційно-технологічного центру. Його діяльність має передбачати надання соціальних послуг різного характеру на основі спеціально визначених потреб. Функцію організації такого підрозділу може виконувати соціальний працівник по роботі з сім'ями, дітьми й молоддю (заступник директора школи з організаційно-виховної роботи, заступник директора клубу тощо). Він активно залучає школярів, учителів, керівників різних установ, які функціонують на даній території (завідуючі дитячим садком, бібліотекою, сільським клубом, медичні працівники та працівники сільської ради) до роботи волонтером. Найактивнішими учасниками волонтерського руху є учні шкіл та їхні батьки. Вони не тільки допомагають соціальному працівнику проводити акції, масові заходи та сільські свята, але й навчаються проводити тренінгові заняття з метою профілактики порушення прав дітей і сімей. Волонтерська діяльність формує у членів громади взаємну довіру, заохочує до співпраці.

Можна виокремити такі основні критерії корисності волонтерської діяльності для місцевої громади: певний економічний внесок у суспільне життя громади; можливість членам громади реалізувати свої добродійні наміри; залучення до громади людей різних соціальних груп; посилення впевненості людей у собі, можливість розвитку нових умінь та навичок.

Одним із напрямів діяльності волонтерської групи «1+1» може стати створення ремонтної бригади з числа жителів села. Насамперед її діяльність має бути спрямована на організацію дитячих майданчиків (у вигляді місць для дитячих ігор) та дозвіллевих центрів (наприклад, побудова місця для збирання громадян для спілкування) для змістовного дозвілля сім'ї. У подальшому така бригада може залучатись до надання допомоги проблемним сім'ям у налагодженні побуту.

Через волонтерський загін доцільно організувати підтримку діяльності ініціативних груп. Ініціативні групи складаються з членів громади та професіоналів, що їх підтримують, і займаються проблемами, які стосуються всіх. Це громадська спільнота, створена для розв'язання певної проблеми, що стосується всієї громади. Ключем до ефективного розвитку ініціативної групи є погляд на неї як на своєрідну «міні-громаду». Створення ініціативної групи здійснюється¹⁷⁵ за участю зацікавлених осіб. Кожна така група обирає для вирішення певні проблеми, аби стати ініціатором та учасником активних змін у громаді. У межах територіальної громади залежно від її чисельності може бути від однієї до кількох десятків ініціативних груп [17, с.175].

Посилення міжвідомчої та міждисциплінарної взаємодії, активізація громади та залучення до вирішення соціальних проблем може здійснюватись через міждисциплінарну команду екстреного реагування «Дія», яка забезпечує втручання в екстрених випадках. До її складу входять представники різних державних структур. При цьому вони здійснюють свою діяльність у складі команди відповідно до повноважень відділу, який вони представляють. В ОТГ можна виділити такі суб'єкти соціальної роботи з дітьми та їхніми сім'ями, а також їх повноваження, оновлені з урахуванням необхідності реалізації інтегрованого підходу [70]:

Відділ соціального захисту та охорони здоров'я: сприяння у здійсненні соціальної роботи за місцем проживання, координація та моніторинг роботи соціальної служби; прийняття рішень та укладання договорів про надання послуг

Соціальна служба (фахівець соціальної роботи): організація та забезпечення кризового втручання, за необхідності; активізація та об'єднання зусиль членів громади на підтримку вразливих сімей, дітей, молоді, людей похилого віку; здійснення соціальної роботи (профілактичні заходи, інформування, консультування); виявлення

дітей, сімей, осіб в СЖО та ведення їх випадків, соціальний супровід; вивчення (оцінка) потреб сімей/осіб, які перебувають у СЖО та визначення необхідних послуг; забезпечення доступу до послуг за місцем проживання; координація роботи надавачів соціальних послуг на дільниці, у тому числі соціальних робітників

Центр надання соціальних послуг; створення, організація та надання послуг (у тому числі стаціонарні в разі потреби); співпраця з ФСР (кейс-менеджерами) які ведуть випадок отримувача послуг та іншими надавачами соціальних послуг, суб'єктами соціальної роботи; надання комплексу соціальних послуг сім'ям, особам в СЖО, спеціалізованих послуг сім'ям з дітьми за рахунок місцевого бюджету; реалізація проектів, у тому числі міжнародного співробітництва; залучення додаткових коштів для надання соціальних послуг.

ВИСНОВКИ

Система соціального захисту забезпечує можливості людини користуватися правами. Стосовно дітей-сиріт мова йде про право на зростання й розвиток у безпечному сімейному середовищі. Соціальний захист має профілактичний характер, забезпечуючи оптимальні умови задоволення потреб, діяльного існування. Він передбачає гарантії соціальної справедливості стосовно дітей-сиріт; компенсацію низького соціального статусу за рахунок збільшення правового; надання права на привілейоване використання суспільних ресурсів.

Соціальний захист як соціальний інститут, представляє сукупність правових норм, покликаних розв'язувати соціальні проблеми. Діти-сироти мають додаткові гарантії у сферах охорони здоров'я, освіти, отримання житлової площі. Основною формою соціальної допомоги дітям-сиротам та дітям, які залишилися без піклування батьків, є соціальний патронаж – система заходів щодо підтримки умов, достатніх для забезпечення життєдіяльності. Він передбачає організацію постійної роботи в дитячих будинках сімейного типу, інтернатах, сім'ях опікунів, прийомних сім'ях, а також підбір сімей для тимчасового чи постійного влаштування дітей-сиріт.

Соціальний захист дітей-сиріт забезпечується на міжвідомчій основі. З урахуванням тенденцій децентралізації влади увагу слід приділити врегулюванню механізмів взаємодії різних суб'єктів соціального захисту. Провідну роль відіграють служби у справах дітей, які забезпечують координацію зусиль, здійсненні контролю, наданні практичної й методичної допомоги притулкам для дітей і фахівцям центрів соціально-психологічної реабілітації. Органи опіки та піклування забезпечують захист особистих та майнових прав дітей. Також до реалізації функцій соціального захисту дітей-сиріт залучені

органи управління освітою, органи у справах молоді та спорту, органи управління охороною здоров'я, органи внутрішніх справ, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, органи соціального захисту та заклади соціального обслуговування, служби зайнятості тощо. Проте, не завжди зазначені суб'єкти діють узгоджено й продуктивно.

З урахуванням тенденцій децентралізації влади посилюється значення об'єднаних територіальних громад у соціальному захисті вразливих категорій дітей. Через природні та історичні особливості села тут діють чинники посилення вразливості окремих груп населення: обмеження у доступі до послуг охорони здоров'я, культури, соціального забезпечення тощо, залучення до надання соціальних послуг професійно не підготовлених людей, обмеженість джерел громадської і приватної підтримки, соціальну інертність жителів сила.

Нами проведено дослідження організаційних можливостей громад Херсонської області у захисті прав дітей-сиріт та дітей-позбавлених батьківського піклування. Предметом аналізу стали безособові документи: статистичні, дані преси та офіційних сайтів. Порівняно з іншими громадами в Херсонській області спостерігається менша забезпеченість базовими соціальними послугами мешканців. Серед недоліків виявлено: відсутність у структурі ОТГ служб у справах дітей; їх функції продовжують виконувати районні служби; відсутність мотивації ОТГ в організації доступних послуг мешканцям; слабка взаємодія між офіційними структурами, відсутність кадрів (або недостатня компетентність), неоднозначність і суперечливість уведених законодавчих норм. Через відсутність належного контролю з боку влади й недостатній рівень забезпеченості фахівцями, посади соціальних працівників в ОТГ займають люди, які не мають належної освіти.

З метою удосконалення організаційних засад соціального захисту прав дітей-сиріт і дітей, позбавлених піклування батьків, в ОТГ необхідно зосередити увагу на розвитку міжсекторної і міжвідомчої

взаємодії, здійснити пошук шляхів залучення ресурсів для підвищення спроможності громади у надання соціальних послуг. У організації й здійсненні захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які проживають у сільській місцевості, існують різні підходи: 1) надання соціальних послуг через «Мобільні консультативні пункти соціальної роботи в сільській та гірській місцевості»; 2) створення сільських і селищних центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді й упровадження посад соціальних працівників у сільських радах; 3) запровадження моделі інтегрованих соціальних послуг, введення при сільських радах посад соціальних працівників.

Нами узагальнено досвід реалізації партнерської взаємодії суб'єктів соціального захисту дітей-сиріт на локальному рівні. Міжвідомча взаємодія – співпраця державних організацій, що представляють різні відомства (галузі державного управління й установи, які її обслуговують). Міжвідомча взаємодія може відбуватися на всіх етапах роботи із сім'єю: при виявленні сім'ї, інформуванні, проведенні оцінки потреб, плануванні та наданні послуг. Налагодження конструктивної міжвідомчої і міжсекторної взаємодії у громаді є провідним аспектом діяльності фахівця із соціальної роботи.

З метою реалізації партнерських зв'язків застосовуються такі форми взаємодії як координаційні ради, консультаційно-дорадчі органи, міжвідомчі зустрічі, розробка та реалізація комплексних програм, створення єдиної бази даних, проведення міжвідомчого тренінгу для досягнення однакового розуміння завдань, ролей та обов'язків. Реалізація проекту впровадження інтегрованих соціальних послуг в ОТГ передбачала такі інструменти міжвідомчої взаємодії: спільне стратегічне планування; міжвідомчі групи термінового реагування на випадки жорстокого поводження з дітьми; робочі групи спеціалістів структур для вироблення проектів рішень та вирішення проблем; спільна наради,

семінари, тренінги; спільні інформаційні матеріали та інформаційні повідомлення; єдине вікно прийому звернень громадян.

Узагальнення досвіду дозволило виявити перспективні напрями удосконалення взаємодії суб'єктів забезпечення соціального захисту дітей-сиріт на локальному рівні: упровадження інноваційної організаційно-управлінської структури, реалізація інтегрованого підходу, активізація ресурсів громади. Інноваційна організаційно-управлінської структура запропонована міжнародними партнерами й реалізована у пілотних громадах України. Вона підтвердила ефективність і заслуговує на поширення. Модель складається з 4 компонентів: 1) інтеграція врядування – організаційна структури управління й підрозділи, що реалізують функцій планування і управління; 2) інтегрована стратегія – гармонізація політики й програм на основі стратегічного планування й програмно-бюджетного проектування; 3) інтегровані процеси – правила й процедури їх застосування в організації надання послуг (єдина інформаційна система управління; міжвідомча й міждисциплінарна взаємодія; єдиний формат оцінки потреб; єдина програма підготовки та підвищення кваліфікації кадрів); 4) інтегровані технології, які забезпечують інтеграцію структурних підрозділів: використання «єдиного вікна», технології ведення випадку, оцінки потреб особи/сім'ї як основа взаємодії різних надавачів послуг; створення спільної інформаційної системи

Використання інтегрованого підходу в соціальній роботі на селі дозволяє максимально залучити до соціальних дій фахівців різних сфер діяльності, об'єднавши їх у мультидисциплінарну команду; зміцнити співпрацю інституцій, представлених у соціальній інфраструктурі села, посилити роль ОТГ у забезпеченні прав і захисті інтересів дітей, у тому числі: створення безпечних сприятливих умов, своєчасного виявлення сімей, популяризації сімейних форм влаштування дітей-сиріт.

Активізація ресурсів громади ґрунтується на ідеї самоорганізації мешканців громади для спільного вирішення локальних проблем, де кожна людина, її навички, таланти, чесноти є ресурсом і, за відповідних умов, може стати рушійною силою розвитку громади, поліпшення якості життя людини й добробуту спільноти, посилення безпеки й соціального благополуччя. Набуває значення взаємодія між організаціями, які представляють сектори громадянського суспільства: державний, бізнесовий та неприбутковий. Пріоритетним напрямом в удосконаленні взаємодії стає створення умов для забезпечення соціального розвитку громади. Цьому буде сприяти створення інноваційно-технологічних центрів в ОТГ.

Нами розроблено авторську інноваційну модель, у якій здійснення соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, розглядається як складова цілісної системи соціальної підтримки сімей з дітьми у громаді. При розробці моделі ми орієнтувались на необхідність застосування в ОТГ моделі соціального планування та місцевого розвитку, впровадження у практику системи оцінки потреб та ресурсів соціально вразливих груп. Головною метою є підвищення якості та доступності професійних соціальних послуг для сім'ї й дітей, що проживають у сільських типах поселення. Розроблена модель ґрунтувалася на таких засадах: безпосереднє надання послуг сім'ям і дітям за місцем проживання; спрямування діяльності на ефективне використання ресурсів родинного та соціального оточення клієнта; залучення громади до покращення складних життєвих умов дітей. Функціонування даної системи реалізується на засадах інтегративного підходу й забезпечуються шляхом створення інноваційно-технологічного центру з реалізації соціально значущих проєктів в ОТГ. У складі центру будуть діяти: робоча аналітично-проєктна група «Соціальний барометр», ресурсний відділ,

волонтерський загін «1+1», міждисциплінарна команда екстреного реагування «Дія».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми теорії та практики соціальної роботи на межі тисячоліть: Монографія //Соціальна робота. Книга 1.- К.: УДЦССМ, 2001. – 344 с.
2. Антропов В.В. Социальная защита в странах Европейского союза. История, организация, финансирование, проблемы /В.В.Антропов. – М: ЗАО «Издательство «Экономика», 2006. – 217 с.
3. Бавол Т. Оптимізація діяльності суб'єктів надання соціальних послуг: системний підхід// Державне управління та місцеве самоврядування. – 2016. – № 1 (28). – С.61-67
4. Бевз Г.М. Дитина в прийомній сім'ї . – К, 2001. – 101 с.
5. Безпалько О.В. Соціальна робота в громаді: навчальний посібник О.В.Безпалько. – К. : Центр навчальної літератури, 2005 – 176 с.
6. Вакуленко С.М. Організаційні аспекти модернізації системи соціальних послуг в контексті нових орієнтирів соціальної політики //Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. – С.401-406
7. Волинець Л.С, Комарова Н.М. та інші. Соціальне сирітство в Україні: експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування. – К.,1998. – 221 с.
8. Волинець Л.С. Права дитини в Україні: проблеми та перспективи. - К.: Логос, 2000. –74 с.
9. Головатий М.Ф. Соціальна політика і соціальна робота: Термінол.-понятійн.словн. /М.Ф.Головатий, М.Б.Панасюк. – К.: МАУП, 2005.

– 560 с.

10. Громада як осередок соціальної роботи з дітьми та сім'ями: Методичні матеріали для тренера /під ред. О.В. Безпалько, І.Д. Зверєвої – К.: Науковий світ, 2004 р., – 69 с.
11. Державна доповідь про становище дітей в Україні (за підсумками 2002 р.) /О.М.Балакірева, О.В.Биковська, О.В.Вакуленко та ін. – К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2003. – 232 с.
12. Деякі питання виплати державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом «гроші ходять за дитиною», оплати послуг із здійснення патронату над дитиною та виплати соціальної допомоги на утримання дитини в сім'ї патронатного вихователя, підтримки малих групових будинків. Постанова Кабінету міністрів України № 552 від 26 червня 2019
13. Деякі питання соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю. Постанова КМУ від 3 жовтня 2018 р. № 800
14. Дитинство в Україні: права, гарантії, захист (збірник документів) Частина II К.: Столиця, 1998. – 292 с.
15. Житлової кодекс України
16. Ільчук Л.І. Розвиток системи інтегрованих соціальних послуг в умовах децентралізації (на прикладі об'єднаних територіальних громад). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/24760>
17. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації: Навч.-метод. комплекс /Автор.-упоряд.: О. В. Безпалько, І. Д. Зверєва,

- З. П. Кияниця, В. О. Кузьмінський та інш. /За заг. ред.: І. Д. Звереві, Ж. В. Петрочко – К.: Фенікс, 2007. – 528 с.
18. Карпенко О. Сімейні форми утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування: проблеми правового регулювання // Право України. – 2001. – № 3. – С.34-29
19. Конституція України // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – ст. 141
20. Копилова С.В. Міжвідомча і міжсекторна співпраця у розв'язанні проблем соціально дезадаптованих категорій населення// Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка/ за ред. Л.П.Мельник, В.І.Співака. – Вип.ХVІ. Серія: соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2011. – С.457-465
21. Косуля І.Ю. Система надання соціальних послуг в сучасній Україні: проблеми становлення і розвитку // Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. – 2009. – № 881. – С.198-203
22. Лановенко О.А. Специфіка потреб соціально уразливих верств населення та організаційні механізми їх задоволення//Методологія, методика та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. 2010. Випуск 16. – С.625-630
23. Левченко О. Партисипативний підхід та практики на рівні громади. Посібник для громадських активістів та всіх зацікавлених /О.Левченко, Н.Величко, Л.Ковшун. Херсон, 2018. – 52 с.
24. Лукашевич М.П. Менеджмент соціальної роботи: навч.посіб. / М.П. Лукашевич, М.В. Туленков. – К.: Каравела, 2007. – 296 с.
25. Медико-психологічні та соціальні проблеми дітей-сиріт /Під ред. М.М.Коренева, І.С.Лебець, Р.О.Моїсеєнко. – К, 2003. – 239 с.
26. Методичні рекомендації щодо залучення місцевих громад до вирішення проблем дітей, сімей та молоді, які опинилися у

- складних життєвих обставинах/О.В.Вакуленко, Н.М.Комарова, Н.Ф.Романова, Т.В.Семигіна. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/4129>
27. Мещан І.В. Соціальне партнерство в управлінні соціальним обслуговуванням населення в Україні: регіональний аспект // Автореф. На здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук зі спеціальності 22.00.04 Спеціальні та галузеві соціології Запоріжжя. 2016, – 23 с.
 28. Модель інтегрованих соціальних послуг для українських громад. Біловодська ОТГ, Луганська область [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/571/Bilovodsk.pdf>
 29. Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2036 роки, схвалена розпорядженням Кабінету міністрів України від 09.08.2017 № 526-р
 30. Основы социальной работы: Учеб.пособие для студ.высш.учеб.заведений /Под ред. Н.Ф.Басова. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 288с.
 31. Палешко А. Правові аспекти захисту дітей в Україні // Право України. – 1996. – № 7. – С42-55
 32. Пеша І.В. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування (проблеми реформування) – К.: Логос, 2000 – 87 с.
 33. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини Постанова КМУ від 24 вересня 2008 р. № 866
 34. Повноваження об'єднаних громад із забезпечення та дотримання прав дитини: розуміння витоків функцій. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/301/dity.pdf>

35. Построение партнерства: методические рекомендации /под ред.Т.Дешко. Киев: Альянс, 2002. – 106 с.
36. 20. 22. Правила опіки та піклування, затверджені Наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26.05.99 № 34/166/131/88 22
37. Право соціального забезпечення України: навч.посіб. /Б.С.Стичинський, І.В.Зуб, П.І.Мінюков та ін.. – К.: Видавничий Дім «Юридична книга», 2003. – 440 с.
38. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України. Закон України № 1602-III від 23.03.2000
39. Про державні цільові програми. Закон України № 1621-IV від 18.03.2004
40. Про деякі питання діяльності об'єднаної територіальної громади щодо соціальної підтримки населення та захисту прав дітей. Наказ Міністерства соціальної політики від 14.06.2018 № 890
41. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Закон України від 13.01.2005р. // Відомості Верховної Ради України. - 2005. - № 6. - Ст.147 9
42. Про затвердження Загального положення про центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Постанова КМУ від 1 серпня 2013 року № 573
43. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виконання власних (самоврядних) повноважень об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення. Наказ Міністерства соціальної політики України від 19.01.2016 р № 26

44. Про затвердження Порядку взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та управлінь (відділів) освіти щодо підготовки до самостійного життя дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з числа учнів старших та випускних класів інтернатних закладів і шкіл соціальної реабілітації. Спільний наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту та Міністерства освіти і науки України № 3455/853 від 28.09.2007
45. Про затвердження форм обліку соціальних послуг сім'ям (особам), які перебувають у складних життєвих обставинах. Наказ Міністерства соціальної політики України № 450 від 09.07.2014
46. Типове положення про міждисциплінарну команду із забезпечення медико-соціальної допомоги ВІЛ-інфікованим дітям та їх сім'ям. Наказ Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Державного департаменту з питань виконання покарань, Міністерства праці та соціальної політики України № 740/1030/4154/321/614а від 23.11.2007
47. Про затвердження Порядку взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді і служб у справах дітей у процесі встановлення опіки, піклування, створення та забезпечення діяльності прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу. Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту № 3385 від 25.09.2009
48. Про затвердження Положення про прийомну сім'ю. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 р. № 565.
49. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 р. № 564.
50. Про затвердження Типового положення про соціальний гуртожиток для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування,

- затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2005 р. № 878
51. Про місцеве самоврядування. Закон України від 21 травня 1997 р. N 280/97-ВР
 52. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей. Закону України
 53. «Про охорону дитинства» Закон України від 26.04.2001 року
 54. Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей. Указ Президента від 11.07.2005 р. № 1086/2005
 55. Про соціальні послуги. Закон України від 19 червня 2003 № 966-ІУ
 56. Про соціальну роботу з дітьми та молоддю. Закон України від 21 червня 2001 р. N 2558-ІІІ
 57. Про схвалення Стратегії реформування системи надання соціальних послуг. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.08.2012 р. № 556-р
 58. Реут А.Г. Система соціальних послуг для вразливих верств населення: новітні тенденції та інновації// Демографія та соціальна економіка. 2008. – № 1 (9). ІДСД НАН України. м. Київ. 234 с. – с. 191-199
 59. Розвиток інтегрованих соціальних служб для вразливих сімей та дітей. Аналіз витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення дітей в Україні (на прикладі Київської області). Київ, 2006. Проект виконується консорціумом «Кожній дитині», фінансується Європейським Союзом.
 60. Семенов Н.С. Технологии межведомственного взаимодействия в социальной работе с семьей// Социальная безопасность и защита человека в условиях новой общественной реальности: сб. материалов междунар. науч.-практ. конф. (г. Пермь, Перм. гос. нац. иссл. ун-т, 2 ноября 2011 г.) / под общ. ред. З.П. Замараевой, М.И. Григорьевой; Перм. гос. нац. иссл. ун-т.– Пермь, 2011. – 433 с

61. Семигіна Т.В. Словник із соціальної політики. – К.: Вид дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – 253 с.
62. Семигіна Т.В. Робота в громаді : практика і політика / Т.В.Семигіна. – К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2004 р. – 180 с.
63. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III (зі змінами). 6425. Сімейний кодекс України // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 21-22. – Ст.135
64. Слезанська Г. Категорії клієнтів фахівця із соціальної роботи в об'єднаній територіальній громаді // Молодь і ринок 2017.– № 2 (145). – С.68-73
65. Социальная защита населения: учебное пособие для студентов. Изд. 4-е/ под ред. В.С. Кукушина. – М: ИКЦ «МарТ», Ростов н/Д: Издательский центр «МарТ», 2004. – 400с.
66. Соціальна робота в Україні: перші кроки / Під редакцією В.Полтавця. – К.: Видавничий дім «КМ Academia», 2000. – 236с.
67. Соціальна робота: короткий енциклопедичний словник. – К: ДЦССМ // Соціальна робота. Книга 4, 2002. – 536 с.
68. Социальная работа /Под общ.ред.проф.В.И.Курбатова. Учебное пособие. – Ростов н/Д: Феникс, 2005. – 480 с.
69. Соціальне сирітство в Україні: експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування/ Авт.кол. Л.С Волинець, Н.М. Комарова, І.В. Пеша та ін. – К.: Студцентр, 1998. – 120 с.
70. Сташків Б.І. Право соціального обслуговування: Навч.посіб. – К.: Знання, 2007. – 567 с.
71. Холостова Е.И. Социальная работа: Учебное пособие /Е.И.Холостова. – 7-е изд. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2010. – 800 с.
72. Холостова Е.И. Социальная работа на селе: история и современность /Е.И.Холостова. – М.: Издательско-торговая

корпорація „Дашков и К”, 2004. – 136 с.

73. Шевчук П.І. Соціальна політика. – Львів: Світ, 2003. – 400 с.

74. https://issuu.com/p4ecua/docs/training_1_materialsparticipants

75. <https://khoda.gov.ua/zhitlo---dlja-os%D1%96b-z-chisla-d%D1%96tej-sir%D1%96t%21>

76. https://ocssdm.ks.ua/wp-content/uploads/2017/10/analitika_2014.pdf

Додаток А

Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти

Херсонського державного університету

Додаток А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Маруцька Ніна Валеріївна,
учасник(и) освітнього процесу Херсонського державного університету, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна
добročесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
 - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
 - принципів та правил академічної доброчесності;
 - нульової толерантності до академічного плагіату;
 - моральних норм та правил етичного поведінки;
 - толерантного ставлення до інших;
 - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
 - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
 - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
 - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання посилань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та прикращенню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національного, расового, статевого чи іншої належності;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, часно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
 - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підробляти документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
 - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
 - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
 - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) електроніки університету в закладах, не пов'язаних з діяльністю університету;
 - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягти власних корисних цілей;
 - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці інших студентів та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

22.05.2020
(дата)

(підпис)

Ніна МАРУЦЬКА
(ім'я, прізвище)

Додаток Б

Анкета. «Шляхи удосконалення взаємодії суб'єктів соціального захисту дітей»

Щиро вдячні за те, що ви погодилися взяти участь у нашому соціальному дослідженні. Ваші можливі відповіді у ряді випадків передбачені. Якщо відповідь Вам підходить, виділіть її. Ви можете дати і свою відповідь. Перш ніж відповісти на питання, ознайомтеся з усіма варіантами можливих відповідей, з поясненнями до них і лише після цього оберіть варіант відповіді. Своє прізвище можна не вказувати – опитування є анонімним.

1. Вкажіть, будь ласка, ваше місце роботи та посаду _____

 _____.
2. Який стаж роботи з дітьми ви маєте _____
3. Хто, на Вашу думку, повинен бути основним координуючим органом державної системи соціального захисту дітей?
 - А. Служби у справах дітей
 - Б. Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді
 - В. Управління у справах молоді та спорту
 - Г. Органи опіки та піклування
 - Д. Притулки для дітей
 - Е. Ваш варіант _____
4. Хто, на Вашу думку, повинен бути основним координуючим органом державної системи соціальної реабілітації дітей-сиріт?
 - А. Служби у справах дітей
 - Б. Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді
 - В. Загальноосвітні заклади
 - Г. Органи опіки та піклування
 - Д. Притулки для дітей
 - Е. Ваш варіант _____
5. Оцініть за 5-бальною шкалою значимість основних механізмів забезпечення міжвідомчої взаємодії у роботі з безпритульними дітьми.

дітей;								
Організація без-посередньої взаємодії зі структурами, куди можуть бути направлені діти та підлітки, що потребують допомоги держави								
Організація профілактичних заходів з неповнолітніми у громадських місцях (спільні рейди).								
Інформаційно-методичне забезпечення профілактичної і реабілітаційної діяльності								
Організація навчання та обміну досвідом спеціалістів								
Розробка законодавчих та інших нормативних актів								

7. Чи вважаєте ви необхідним оптимізувати мережу закладів, що надають соціальну допомогу сім'ї та дітям у вашій адміністративній одиниці?

А. Так

Б. Ні

В. Не знаю

8. Якщо ви позитивно відповіли на попереднє питання, то як це зробити

А. Створити нові заклади (які)

Б. Ліквідувати існуючі заклади (які)

В. Об'єднати заклади (які)

- Г. Реорганізувати заклади (які)
- Д. Ваш варіант
9. Чи вважаєте Ви необхідним спрямувати ресурси на створення мережі закладів по наданню дітям психіатричної допомоги?
- А. Так
- Б. Ні
- В. Не знаю
10. Чи вважаєте Ви необхідним підключення до раннього виявлення неблагополучних сімей дошкільних закладів та органів охорони здоров'я?
- А. Обов'язково
- Б. Думаю, що так
- В. Не знаю
- Г. Думаю, що ні
- Д. Не треба робити марну роботу
11. Якими будуть ваші рекомендації щодо удосконалення соціальної роботи з дітьми-сиротами? _____

Дякуємо за співпрацю!

SMART- підхід у формулюванні мети і завдань міжвідомчої взаємодії

Specific/Конкретна – означає, що результат, який ви збираєтеся досягти, чітко визначений. При формулюванні використовуйте загальноприйняті назви, імена і терміни. Уникайте загальних слів «краще», «ефективніше». Вкажіть точно «на скільки краще» і в чому саме буде визначатися ефективність.

Для правильного формулювання «Конкретної» цілі допомагають питання:

1.Якого результату я хочу досягти за рахунок виконання мети/завдання і чому?

2.Хто залучений до виконання мети/завдання?

3.Чи існують обмеження або додаткові умови, які необхідно врахувати для досягнення мети/завдання?

Measurable / Вимірюваність. Мета по SMART повинна бути вимірюваною. На етапі постановки мети необхідно встановити конкретні критерії для вимірювання процесу виконання мети.

У постановці вимірюваної мети допоможуть відповіді на питання:

- Коли буде вважатися, що мета досягнута?
- Який показник буде говорити про те, що мета досягнута?
- Яке значення у даного показника повинно бути для того, щоб мета вважалася досягнутою?

Achievable or Attainable / Досяжність. Цілі по SMART повинні бути досяжні, так як реалістичність виконання завдання впливає на мотивацію виконавця. Якщо мета не є досяжною, ймовірність її виконання буде тяжіти до 0. Досяжність мети визначається на основі власного досвіду з урахуванням всіх наявних ресурсів і обмежень.

Обмеженнями можуть бути: тимчасові ресурси, інвестиції, трудові ресурси, знання і досвід виконавця, доступ до інформації та ресурсів,

можливість приймати рішення і наявність управлінських важелів у виконавця мети. Допоміжне питання звучить так: За рахунок чого планується досягнення мети / завдання?

Realistic, Relevant, Reasonable / Реалістичність, доцільність, відповідність актуальності. Ви повинні чітко розуміти: «Чи справді реалізація завдання відбувається в межах досягнення мети?». Значущість поставлених мети / завдання може вимірюватися і вигодою – якщо її не буде, то їх можна вважати марними.

Для визначення значущості мети/завдання важливо розуміти, яким буде внесок від вирішення конкретного завдання у досягнення глобальних стратегічних завдань. У постановці значущих мети і завдань допоможе питання: Які вигоди принесе організації рішення поставленого завдання? Якщо при виконанні мети в цілому організація не отримає вигоди, така мета вважається марною і означає марнування її ресурсів. Іноді Relevant замінюють на Realistic (реалістичний).

Окрім зазначених питань, можна поставити додаткові:

- Чи це варто того?
- Чи слушний час?
- Чи відповідає це іншим потребам?
- Чи мета поставлена тому виконавцю, команді?
- Чи це може бути застосовано у нашій громаді?

П'ятий критерій (**T/Time-bound / Визначеність у часі**) наголошує на важливості фіксації кінцевої дати виконання. Мета за SMART повинна бути обмежена в часі, а значить повинен бути визначений фінальний термін, перевищення якого говорить про невиконання мети. Встановлення тимчасових рамок і кордонів для виконання мети дозволяє зробити процес управління контрольованим. При цьому тимчасові рамки повинні бути визначені з урахуванням можливості досягнення мети у встановлені терміни.

Не викликає сумніву, що постановка кінцевої дати допомагає фокусувати зусилля на досягненні мети у визначений строк чи раніше. Цей критерій призначений для запобігання кризі та панічному надолужуванню втраченого часу.

Питання, на які ми маємо відповісти за цим критерієм, формулюючи мету/завдання:

- Чи може бути досягнута мета за визначений проміжок часу?
- Який саме це буде проміжок часу?
- У якій послідовності будуть заходи?